

MADDE 96

DR. ARZU HACIOĞLU ÇALIŞKAN

YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASI

MADDE 96- Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler;

a) Kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğmuşsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler, bu ödemelerin yapıldığı tarihlerden,

b) Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanmışsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan,

itibaren hesaplanacak olan kanunî faizi ile birlikte, ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır.

Alacakların yersiz ödemelere mahsubu, en eski borçtan başlanarak borç aslına yapılır, kanunî faiz kalan borca uygulanır. Bu hüküm ilgili hak sahiplerinin muvafakat etmeleri kaydıyla, aynı dosyadan diğer bir hak sahibine yapılan yersiz ödemelere mahsubunda da uygulanır.

Yersiz ödemenin gelir ve aylıklardan kesilmesinde, kesintinin başlayacağı ödeme dönemi başı itibarıyla kanunî faizi ile bir-

likte hesaplanan borç tutarı, gelir ve aylıktan % 25 oranında kesilmek suretiyle uygulanır.

Yersiz ödemelerin tespiti ile geri alınmasına ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

İLGİLİ MEVZUAT: Mülga 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanun m. 121, Mülga 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu m. 67, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu m. 121, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 79, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, Kamu Zararlarının Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2017/25 sayılı Yersiz Ödemelerin Tahsili Genelgesi, 2018/38 Sayılı Emeklilik İşlemleri Hakkında Genelge, 2018/1758830 Sayılı Ölüm Geliri/Aylığı veya Evlenme Ödenegi Talebinde Bulunan Eş ve Kız Çocukları Konulu Genel Yazı

KAYNAKÇA

AKIN, Levent: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2010 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2010, Ankara 2012, 405-613.

AKKANAT, Halil: Türk Medeni Hukukunda İyiniyetin Korunması, İstanbul 2010.

AKKAYA, Tolga: “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Bu Kanunda 5754 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Cebri İcra Hukukundaki Güncel Gelişmeler”, Prof. Dr. Saim Üstündağ’a Armağan, Ankara 2009, 15-26.

AKYILMAZ, Bahtiyar – SEZGİNER, Murat – KAYA, Cemil: Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 17. Baskı, Ankara 2023.

ALPER, Yusuf: Sosyal Sigortalar Hukuku, Bursa 2019.

ARICI, Kadir: Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 2015.

ARICI, Kadir: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017, İstanbul 2019, 497-547 (Değerlendirme 2017).

ARPACI, Abdülkadir - HATEMİ, Hüseyin - KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip - SEROZAN, Rona: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, C. III, 6. Bası, İstanbul 2014.

ASLANKÖYLÜ, Resul: “Sosyal Sigortalar Kurumunca Yapılan Fazla ya da Yersiz Ödemelerin Geri Alınması”, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 3, 2014, 23-35.

ASLANKÖYLÜ, Resul – KARAOĞLAN, İlker: 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar & Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi, Cilt II, Ankara 2023.

AYDIN, Ufuk: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015, İstanbul 2017, 557-868.

AYDIN, Ufuk: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemeleri’nin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2019-2020, İstanbul 2022, 533-647 (Değerlendirme 2019-2020).

BALCI, Mesut: Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 2021.

BALCI, Mesut – YILMAZ, Halil: Sosyal Sigorta Prim Alacaklarının Takip ve Tahsili, Ankara 2014.

BAYSAL, Başak: “Kanunların Zaman Açısından Yürürlüğü”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, 475-503.

BASKAN, Esra: “Genel Sağlık Sigortasında Yersiz Ödemelerin İadesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, Yıl: 2024, 29-41.

BUDAK, Muhammed Alparslan: Sebepsiz Zenginleşmede İade Borcu, Ankara 2021.

BUSSY, Andre: İsviçre Türk Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme (Çev. Kemal Tahir Gürsoy), Ankara 1948.

BÜLBÜL, Erdoğan: İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması, İstanbul 2010.

CANİKLİOĞLU, Nurşen: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtay’ın 2012 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2012, Ankara 2014, 379-531.

CANİKLİOĞLU, Nurşen: “5510 Sayılı Kanun Uygulamasında Ortaya Çıkan Sorunlar”, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 20. Yıl Toplantıları, İstanbul 2016, 290-319 (Sorunlar).

CENGİZ, İştahar: “Muvazaalı Boşanmanın Tespiti ile Ölüm Aylığının Kesilmesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı: 32, Yıl: 2017, 1-16.

CENDEL, Tankut: “Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanın Aylığının Kesilmesi – Anayasa Karşısında Bir Ülke Gerçeği”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Sayı: 25, Yıl: 2012, 190-196 (Boşanma).

CENDEL, Tankut: Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul 2021.

CİVAN, Orhan Ersun: “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması”, Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa’nın Özel Hukuka Etkileri (Ed. Sibel Özel, Hatice Selin Pürselim Arning, Özlem Karaman Coşgun, Hanife Doğrusöz Koşut), C. II, İstanbul 2022, 1037-1067.

CİVAN, Orhan Ersun: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemeleri’nin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2021, İstanbul 2023, 507-720 (Değerlendirme).

DUMAN, Barış: “Yargı Kararlarına Göre 5510 Sayılı Kanunun 56/Son Maddesi Uyarınca Boşandığı Eşikle Birlikte Yaşayanın Ölüm Aylığının Kesilmesi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XXIII, Sayı: 2, Yıl: 2019, 79-119.

EDİS, Seyfullah: Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 5. Baskı, Ankara 1993.

ERDEM, Mehmet: Özel Hukukta Zamanaşımı, İstanbul 2010.

EREN, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Baskı, Ankara 2019.

EREN, Fikret – DÖNMEZ, Ünsal: Eren Borçlar Hukuku Şerhi, Cilt II m. 49-82, 2. Baskı, Ankara 2023.

ERTÜRK, Şükran: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2016, İstanbul 2018, 745-1026.

FICHTE, Wolfgang: Kommentar zum Sozialrecht (Hrsg. Sabine Knickrehm, Gundula Roßbach, Raimund Waltermann), 8. Auflage, München 2023.

FURRER, Andreas – MULLER-CHEN, Markus – ÇETİNER, Bilgehan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Güncellenip Gözden Geçirilmiş 2. Bası, İstanbul 2022.

GÖKALP CİVAN, Arzu: “Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

GÜZEL, Ali – OKUR, Ali Rıza – CANİKLİOĞLU, Nurşen: Sosyal Güvenlik Hukuku, Yenilenmiş 19. Bası, İstanbul 2021.

GÜZEL, Ali – ÖZKARACA, Ercüment: “506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nda 4958 ve 5073 Sayılı Kanunlar İle Yapılan Değişiklikler”, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Yıl: 2004, 433-473.

HACIOĞLU, Arzu: Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, İstanbul 2017.

HACIOĞLU, Arzu: “Boşanılan Eşle Sürdürülen Birlikteliklerin Neden Olduğu Yersiz Ödemeler”, Prof. Dr. Savaş Taşkent’e Armağan (Ed. Kübra Doğan Yenisey), İstanbul 2019, 1075-1105 (Boşanma).

İNCEMAN, Ali: 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi, Cilt 2 Madde 60-109, Ankara 2023.

KABAKCI, Mahmut: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018, İstanbul 2021, 409-521.

KOKEMOOR, Axel: Sozialrecht, 9., neu bearbeitete und verbesserte Auflage, München 2020.

KÖK, Halil Ufuk: “SGK Tarafından Ödenen Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasına Yönelik 5510 Sayılı Yasa’daki Değişiklikler”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 86, Sayı: 3, Yıl: 2012, 254-272.

KÖME AKPULAT, Ayşe: “Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyetin Korunması”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Sayı: 23, Yıl: 2011, 195-207.

KÖME AKPULAT, Ayşe: “Boşandığı Eşiyle Fiilen Birlikte Yaşayan Eş ve Çocukların Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, Yıl: 2019, 400-417 (Boşanma).

KÖPRÜCÜ, Emre: Sosyal Güvenlik Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, İstanbul 2023.

KIRMIZI, Evran: “Sosyal Güvenlik Hukukunda Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması”, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 58, Yıl: 2018, 529-558.

NAZLI, Seçkin: “Karar İncelemesi: Yurt Dışı Hizmet Borçlanması, Sosyal Güvenlik Destek Primi, Sigortalı Lehine Yorum İlkesi, İyiniyet, Dürüstlük İlkesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: LXXII, Sayı: 2, Yıl: 2014, 665-680.

NOMER, Haluk N.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 19. Baskı, İstanbul 2023.

OĞUZMAN, M. Kemal – BARLAS, Nami: Medeni Hukuk, 22. Bası, İstanbul 2016.

OĞUZMAN, M. Kemal – ÖZ, M. Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-2, Gözden Geçirilmiş 15. Bası, İstanbul 2020.

ÖZ, M. Turgut: Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, İstanbul 1990.

ÖZDEMİR, Halil: Sigortalıların Ölümünden Sonra Aylıkların Çekilmesinde Sosyal Güvenlik Kurumunun Zararından Sorumluluk, Karatahta İş Yazıları Dergisi, Sayı: 1, Nisan 2015, 165-180.

ÖZKARACA, Ercüment: “Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Geri Alınması”, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 38, Yıl: 2013, 151-180.

REİSOĞLU, Seza: Sebepsiz İktisap Davasının Genel Şartları, Ankara 1961.

SÖZER, Ali Nazım: “Sosyal Sigortalar Kurumu’nun Sigortalıları Gözetim (Koruma) Yükümü”, Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri I (Ed. Ali Nazım Sözer, Mahmut Kabakçı, Halil Özdemir), Ankara 2022, 1-81 (Gözetim).

SÖZER, Ali Nazım: Türk Sosyal Sigortalar Hukuku, Güncellenmiş 6. Baskı, İstanbul 2023.

SÜMER, Haluk Hadi – KAYIRGAN, Hasan: Sosyal Güvenlik Hukuku Davaları, Ankara 2023.

TAN, Turgut: İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi - AKMAN, Sermet - BURCUOĞLU, Halûk - ALTOP, Atilla: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 7. Baskı, İstanbul 1993.

TUNCAY, A. Can: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2013 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2013, İstanbul 2015, 463-602.

TUNCAY, A. Can – EKMEKÇİ, Ömer – GÜLVER, Ender: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 22. Bası, İstanbul 2023.

TURAN, Ercan: “5510 Sayılı Yasa’nın 56/Son Maddesindeki Düzenlemenin, Anayasal Eşitlik ve Özel Yaşama Saygı ilkeleri Yönünden Değerlendirilmesi”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Sayı: 19, Yıl: 2010, 125-133.

ULUSAN, İlhan: İyiniyetli Sebepsiz Zenginleşenin İade Borcunun Sınırlanması Sorunu, İstanbul 1984.

UŞAN, M. Fatih: “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun Yürürlük ve Uygulama Başlangıcına İlişkin Tespitler”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Sayı: 14, Yıl: 2009, 239-248 (Yürürlük).

UŞAN, M. Fatih: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2011 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011, Ankara 2013, 339-539.

WALTERMANN, Raimund: Sozialrecht, 11., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg 2014.

YAVUZ, Nihat: Uygulamada Sebepsiz İktisap, Ankara 2011.

ANLATIM PLANI

I. Düzenleme Konusu

II. Mülga Mevzuat

III. Düzenlemenin Anayasaya Aykırılığı İddiası

IV. Düzenlemeye Yönelik Eleştiriler

A. İyiniyetin Gözetilmemiş Olması

B. Yersiz Ödemenin Tespit Edilebileceği Azami Sürenin Belirlenmemiş Olması

V. Düzenlemenin Zaman Bakımından Uygulanması

VI. Yersiz Ödeme Halleri

A. Genel Olarak

B. Doksan Altıncı Maddeye Göre Yersiz Ödemeler

C. Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e Göre Yersiz Ödemeler

1. Genel Olarak

2. İlgililerin Kusurundan Kaynaklanan Yersiz Ödemeler

a. Kuruma İbrahim Edilen Belgelerle Gerçeğe Aykırı Bildirimde Bulunulması

b. Örneği Kurumca Hazırlanan Belgelerle Bildirilmesi Taahhüt Edilen Durum Değişikliklerinin Bir Ay İçinde Kuruma Bildirilmemesi

c. Sahte Bilgi ve Belgelerle Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlanılması

d. Sahte Hizmet Kazandırılmak Suretiyle Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlanılması

e. Boşanma Nedeniyle Gelir ve Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eşle Fiilen Birlikte Yaşanması

f. Gelir ve Aylıkların Kesilmesi Gerektiği Halde Durumun Gizlenmesi ve/veya Bildirilmemesi

g. Sigortalılar ile Gelir veya Aylık Alanlara Yapılan Ödemelerden Hak Sahipliği Sona Ermesine Rağmen Tahsilat Yapılması

3. Kurumun Kusurundan Kaynaklanan Yersiz Ödemeler

a. Sigortalı Tescil ve Hizmet Kayıtlarının Usulüne Uygun Olarak Tutulmaması

b. Mevzuat Hükümlerinin Yanlış Yorumlanması

c. Hesaplamalarda Yanlış Yapılması

VII. Yersiz Ödemelerin İadesi

A. Yersiz Ödemelerin Tespiti

B. İade Yükümlüsü

C. İade Yükümlülüğünün Kapsamı

1. İadeye Konu Ödemeler

2. İadeye Konu Ödemelerin Süre ile Sınırlanması

3. İadeye Konu Ödemelere Faiz İşletilmesi

4. İyiniyetin Korunması

a. TBK m. 79 Hükümünün Uygulanabilirliği

b. İyiniyet Karinesi

c. Zenginleşmenin Elden Çıktığı Karinesi

D. İade Alacağının Tabi Olduğu Zamanaşımı

VIII. Yersiz Ödemelerin Tahsili

A. Kurum Alacağından Mahsup

1. Birikmiş Alacaklardan Mahsup
 2. Gelir ve Aylıklardan Kesinti
- B. Genel Hükümlere Göre Takip

AÇIKLAMA

I. Düzenleme Konusu

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 96. maddesi, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan yersiz ödemeleri konu almaktadır. Yersiz ödeme, Kurumun sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma hususundaki hatalı değerlendirmeleri sonucu yaptığı fazla ya da yanlış ödemeleri ifade etmektedir¹. Yaş şartını karşılamadığı halde sigortalıya aylık aylığı bağlanması, hak sahibi evlendiği için kesilmesi gereken ölüm aylığının ödenmeye devam edilmesi, prim ödeme gün sayısı yanlış hesap edildiği için sigortalıya hak ettiğinden fazla aylık bağlanması, yersiz ödemeye örnek gösterilebilir. Yersiz ödemeler, Kurum çalışanlarının hatasından ileri gelebileceği gibi sigortalı ve işverenlerin hileli işlemlerinden de doğabilir. Gerek Kurum hatası gerekse ilgililerin Kurumu aldatması, sigortalı ya da onların hak sahipleri/bakmakla yükümlü olduğu kişilerin Kurum aleyhine zenginleşmesine yol açarak² bu ödemelerin Kuruma iadesi gereğini doğurmaktadır. İşte 96. madde bu iadenin tabi olduğu kuralları belirlemektedir.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun "Yersiz ödemelerin geri alınması" başlıklı 96. maddesi, Kanun'un "Ortak ve Çeşitli Hükümler" başlığını taşıyan beşinci kısmının "Ortak Hükümler" başlıklı birinci bölümünde düzenlenmiştir. Madde dört fıkradan oluşmaktadır. İlk fıkrada iade edilecek yersiz ödemelerin kapsamı, ikinci fıkrada yersiz ödemelerin alacaklara mahsubu, üçüncü fıkrada yersiz ödemelerin gelir ve aylıklardan kesilmesi hususları düzenlenmiş; nihayet son fıkrada yersiz ödemelerin tespiti ile geri alınmasına ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esasların, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Kanun'un çeşitli maddelerinde doğrudan 96. maddeye atıf yapılmıştır. Gerçeğe aykırı iş kazası bildirimi nedeniyle yapılan yersiz ödemelere ilişkin olarak m. 13/III'te, çalışabilir durumda olduğuna dair belge almaksızın çalışan sigortalıya ödenen geçici iş göremezlik ödeneğine ilişkin m. 22/I'de, gelir ve aylık bağlanamayacak hallerle ilgili olarak m. 56'da, yersiz alınan primlerin iadesi nedeniyle sigorta yardımlarına hak kazanma şartlarını yitiren kişilere ilişkin olarak m. 89/IV ve gerçeğe aykırı işlem yapan

¹ Hacıoğlu, 7. Ayrıca bkz. Köprücü, 5; Baskan, 31.

² Köme Akpulat, 201.

sağlık hizmet sunucularına ödenen tutarlara ilişkin olarak m. 103/I'de yersiz ödemelerin 96. maddeye göre geri alınacağı açıkça düzenlenmiştir³.

II. Mülga Mevzuat

Yersiz ödemelerin iadesi, mülga 506 ve 1479 sayılı Kanunlar ile 5434 sayılı Kanun'da, 5510 sayılı Kanun'da olduğundan farklı bir biçimde düzenlenmiştir. 2003 yılına kadar yersiz ödemelerin iadesine ilişkin genel bir hüküm içermeyen, yalnızca çeşitli maddelerinde⁴ haksız ve yersiz olarak yapılan bazı ödemelerin geri alınacağını düzenlemekle yetinen 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun "Sigorta yardımlarının haczedilemeyeceği"⁵ başlıklı 121. maddesine 2003 yılında eklenen fıkra ile "... yanlış ve yersiz ödendiği anlaşılan her türlü gelir, aylık ve sigorta yardımları ... ilgililerin sonraki her çeşit istihkaklarından kesilmek suretiyle geri alınır. Kurumun genel hükümlere göre takip hakkı saklıdır" düzenlemesi getirilmiş⁶; ölüm geliri ve aylıklarından yapılan yersiz ödemenin tespit ve tahsiline yönelik olarak 2005 yılında maddeye bir fıkra daha eklenmiştir. Buna göre "Ölüm geliri ve aylıklarından yapılan yersiz ödeme tutarları, yersiz ödenmiş olan gelir ve aylıkların kesilmesi nedeniyle aynı dosyadan gelir ve aylık ödemesi yapılan diğer hak sahiplerine Kurumca yapılması gereken gelir ve aylık ödeme tutarları nazara alınmak suretiyle tespit edilecek Kurum zararı esas alınarak tahsil edilir. Ancak, diğer hak sahiplerinden itirazda bulunanların hisseleri bu fıkra uygulamasında hariç tutulur". 506 sayılı Kanun düzenlemesinin 5510 sayılı Kanun'dan en önemli farkı, yersiz ödeme halinde iade yükümlülüğünün sınırlanmamış olmasıdır.

1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu da benzer şekilde "Sigorta yardımlarının haczedilemeyeceği" başlıklı 67. maddesinde konuyu düzenlemişse de "... sigortalılara veya hak sahibi kimselerine Kurumca fuzulen ödendiği anlaşılan her türlü aylık yardımlar ... ilgililerin, sonraki her çeşit istihkaklarından, kesilmek suretiyle geri alınır" hükmüne yer vermekle yersiz ödeme konusu sigorta yardımlarını "aylık yardımlar"la sınırlamıştır.

5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ise "Her ne suretle olursa olsun istihkaklarından fazla yapılan ödemeler, ilgililerin, varsa sonraki her çeşit istihkaklarından hüküm alınmaksızın kesilmek suretiyle geri alınır. Ancak ilgili, Sandıkça yapılan bu muamelenin yersizliği hakkında Danıştayda dava aç-

³ Belirtmek gerekir ki sadece 5510 sayılı Kanun'da değil; Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, Yurt Dışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik gibi ikincil mevzuatta da 96. maddeye yollama yapıldığı görülmektedir. Sosyal güvenlik mevzuatında 96. maddeye yollama yapılan konular hakkında bkz. Özkaraca, 155-156.

⁴ Bu maddeler için bkz. Hacıoğlu, 10 vd.

⁵ Yapılan değişiklikle birlikte maddenin kenar başlığı "Sigorta yardımlarının haczedilemeyeceği, yanlış ve yersiz ödemelerin tahsili" halini almıştır.

⁶ Güzel/Özkaraca, 448-449.

bilir” düzenlemesinin yer aldığı 121. maddeye 1986 yılında eklenen fıkra ile iade yükümlülüğünün kapsamını daraltmış, 5510 sayılı Kanun’a yaklaşmıştır. Buna göre “Herhangi bir nedenle Sandık tarafından ilgililere istihkaklarından fazla veya yersiz olarak yapılan ödemelerin, bu hatalı işlemlerin düzeltildiği tarihten geriye doğru hesap edilecek beş yıllık tutarları tahsil edilir. Tahsilin ne şekilde yapılacağı yönetmelikle düzenlenir”. Görüldüğü gibi, 5434 sayılı Kanun, iade yükümlülüğünün kapsamını sınırlamakla yetinmemiş; yersiz ödemenin yapılmasında ilgilinin kusuru olsa bile geriye doğru en fazla beş yıllık süre ile sınırlı bir iade öngörerek 5510 sayılı Kanun’dan ayrılmıştır.

III. Düzenlemenin Anayasaya Aykırılığı İddiası

5510 sayılı Kanun, yersiz ödemelerde iade yükümlülüğünün kapsamı konusunda 506 ve 1479 sayılı Kanunlarda olmayan, 5434 sayılı Kanun’dan da farklılık gösteren bir düzenlemeye yer vermiştir⁷. Bu durum, 96. maddenin yalnızca zaman bakımından uygulanması sorununu gündeme getirmekle kalmamış; hükmün uygulanması bakımından bazı tartışmalara da yol açmıştır⁸. Kurumun aktüeryal dengesini bozan⁹ yersiz ödemelerin Kuruma iadesi gerektiği noktasında bir tereddüt yoksa da 96. maddede öngörülen iade şeklinin hukuki güvenlik ve ölçülülük ilkesine uygun olup olmadığı, üzerinde tartışılan bir konu olmuştur¹⁰.

Tartışmanın temelinde gelir ve aylık gibi bireylerin temel geçim kaynağı olabilecek sosyal sigorta yardımlarının bir süre ödendikten sonra yersiz olduğu tespit edilerek kesilmesi ve geri alınmasının yol açabileceği mağduriyet yatmaktadır¹¹. Gelir ve aylık gibi sosyal sigorta yardımlarının uzun yıllar ödendikten sonra yersiz olduğu tespit edilerek geri alınması, bireyleri zor durumda bırakabileceği gibi söz konusu gelir ve aylıkları yersiz hale getiren prim ya da sigortalılık süresi gibi eksikliklerin daha sonra tamamlanması imkanını ortadan kaldırarak kişilerin sosyal güvencenin dışına itilmesi sonucunu doğurabilir¹². Bu sonucun sosyal bir hukuk devletinde kabulü mümkün olmasa gerektir.

Ne var ki 96. madde, çeşitli kereler¹³ somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine taşınmışsa da Mahkeme düzenlemenin Anayasaya aykırı ol-

⁷ Özkaraca, 154.

⁸ Bu tartışmalar için bkz. Özkaraca, 162 vd. Caniklioğlu, 474 vd.; Caniklioğlu, Sorunlar, 294 vd; Köme Akpulat, 202 vd.; Aslanköylü, 30 vd.

⁹ Hacıoğlu, 2.

¹⁰ Özkaraca, 177-178.

¹¹ Özkaraca, 177; Köprücü, 1.

¹² Civan, 1041.

¹³ Bkz. AYM, 22.04.2015, E. 2015/38, K. 2015/39; AYM, 10.02.2016, E. 2015/97, K. 2016/10; AYM, 07.04.2016, E. 2016/24, K. 2016/22; AYM, 12.07.2017, E. 2017/44, K. 2017/118, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

madığına hükmetmiştir. İlk olarak 96. maddenin birinci fıkrasının (b) bendi, yani Kurumun kendi hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin iadesiyle ilgili olan düzenlemenin Anayasaya aykırılığı ileri sürülmüştür¹⁴. Başka bir sigortalıya ait 120 günlük hizmetin eklenmesi sonucu kendisine yaşlılık aylığı bağlanan sigortalıya ödenen aylıklar ve sunulan sağlık hizmetleri nedeniyle geçmişe dönük borç çıkarılmasından doğan bir uyuşmazlıkta, Trabzon 2. İş Mahkemesi, 5510 sayılı Kanun m. 96/1/b düzenlemesinin, Anayasasının 2., 13., 35., 60. ve 125. maddelerine aykırı olduğuna kanaat getirerek somut norm denetimi yolunu işletmiştir. Mahkeme, itiraz gerekçesi olarak *“hukukun vatandaşlara öngörülebilirlik ve güven sağlaması gerektiği, keyfi şekilde düzenlenen yaptırımların ve vatandaşlara getirilen yükümlülüklerin hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu, önceden yapılan ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemenin mülkiyet hakkıyla birlikte ağır yaptırım öngörmesi nedeniyle ölçülülük ilkesini de ihlal ettiği, Kurum’un kendi kusurundan dolayı tek taraflı olarak emeklilik statüsünü iptaliyle ortaya çıkan zarardan vatandaşın sorumlu tutulmasının Devlet’in yükümlülüklerine aykırılık teşkil ettiği, Kurum’un kusuru nedeniyle hatalı olarak tesis edilen işlemde kaynaklanan ödemelerin iadesinin iş mahkemelerine açılan davalar ile sağlandığı ve hatalı işlem nedeniyle uğranılan zararın Kurum’dan tahsili talebinin bu düzenleme karşısında sonuçsuz kalacağı”* hususlarını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi oy çokluğu ile aldığı kararda, düzenlemenin kamu yararı amacıyla çıkarıldığını, böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğunu, diğer taraftan Kurumun hatalı işleminden kaynaklanan nedenlerle yapılan fazla veya yersiz ödemelerin yaptırımının, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışı sonucu yapılan fazla veya yersiz ödemelerin hükümlerine göre hafifletilmiş olduğunu, kanun koyucunun sebepsiz zenginleşene hatalı işlemin tebliğinden itibaren yirmi dört ay gibi uzun bir süre faizsiz iade yapması için seçenek tanıdığını belirterek düzenlemenin Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine aykırı olmadığı sonucuna varmış; kişinin malvarlığında ekonomik bir değer taşımakla birlikte geçerliliği bulunmayan bir sosyal güvenlik hakkından kaynaklanan yersiz ödemenin iadesi talebini düzenleyen kuralın mülkiyet hakkı ve sosyal güvenlik hakkıyla bir ilgisi bulunmadığına hükmetmiştir. Karara yazılan karşı oy yazısında ise hukuk devletinde kişinin sebep olmadığı hatalı işlemde sorumlu tutulamayacağı, ortada sebepsiz bir zenginleşmenin de bulunmadığı, zira hatalı işlem tesis edilmeseydi kişinin 120 gün daha çalışacağı ve bu kapsamda sağlık hizmeti alacağı, dolayısıyla sigortalı sebepsiz zenginleşmediği gibi Kurumun da gider kaybına uğramadığı hususları ileri sürülerek düzenlemenin Anayasasının 2. ve 35. maddelerine aykırı olduğu görüşü ifade edilmiştir.

¹⁴ AYM, 10.02.2016, E. 2015/97, K. 2016/10, RG. 03.03.2016, 29642, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

Doksan altıncı maddenin Anayasaya aykırılığı iddiası bir kez daha Anayasa Mahkemesi önüne gelmiş; Mahkeme yapılan itirazı yine reddetmiştir¹⁵. Sigortalının kusurlu davranışından kaynaklanan yersiz ödemelerin iadesi için başlatılan icra takibine itiraz üzerine açılan davada Bakırköy 2. İş Mahkemesi, 96. maddenin Anayasanın 60. maddesine aykırı olduğuna kanaat getirerek Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Başvuru konusu olayda ilgilinin Kuruma yaptığı müracaat üzerine hizmetlerinden dolayı kendisine maaş bağlanmış, daha sonra gerçek olmayan işyerinde sigortalılık bildirimini yaptığı tespitine binaen şartlar oluşmadığı gerekçesiyle bağlanan maaş iptal edilmiş, ilgilinin Bağ-Kur'a maaş bağlanması için yaptığı müracaat da süre geçtiğinden reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi, somut uyuşmazlıkta sigortalının kasıtlı veya kusurlu davranışından kaynaklanan bir yersiz ödeme olduğunu, m. 96/I/b bendinin olaya uygulanacak kural olmadığını belirterek m. 96/I/a ile sınırlı bir incelemede bulunmuştur. Bu inceleme sonucunda Mahkeme, düzenlemenin Kurumun uğradığı kamusal zararın giderilmesi amacıyla sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olduğunu, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları nedeniyle kendilerine yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngördüğünü; düzenlemenin kamu yararı amacıyla çıkarıldığını, böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğunu; kişinin malvarlığında ekonomik bir değer taşımakla birlikte geçerliliği bulunmayan bir sosyal güvenlik hakkından kaynaklanan yersiz ödemenin iadesi talebini düzenleyen kuralın sosyal güvenlik hakkıyla bir ilgisi bulunmadığını tespit etmiş ve düzenlemenin Anayasaya aykırı olmadığına oybirliği ile karar vermiştir.

IV. Düzenlemeye Yönelik Eleştiriler

A. İyiniyetin Gözetilmemiş Olması

Yersiz ödemeler, Kurumun aktüeryal dengesini bozması bir yana Devletin sosyal güvenliğe ilişkin yükümlülüklerini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceğini öngören Anayasa m. 65 hükmü dikkate alındığında hem mevcut hem beklenen hak sahipleri yönünden bir tehdit oluşturmaktadır¹⁶. Bundan başka, idarenin kanuniliği ilkesi bu ödemelere esas Kurum işleminin ortadan kaldırılarak yapılan ödemelerin Kuruma iadesini gerektirmektedir. Bunun için kendisine yersiz ödeme yapılan ilgilinin kusurlu olması şart değildir. İlgilinin kusuru olmasa da yapılan yersiz ödemenin Kuruma iadesi gerekmektedir¹⁷. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir kararında da belirtildiği gibi, *"kamu makamları kendi ihmallerinden kaynaklanmış olsa*

¹⁵ AYM, 12.07.2017, E. 2017/44, K. 2017/18, RG. 11.08.2017, 30151, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

¹⁶ Hacıoğlu, 2.

¹⁷ Yersiz ödemeler kişilerin ister kendi kastından ya da kusurundan isterse Kurumun hatasından kaynaklansın iade edilmeleri talep edilebilmelidir görüşü için bkz. Civan, 1044.

*bile hatalı işlemi düzeltme imkanından yoksun bırakılmamalıdır, aksi yaklaşım sebepsiz zenginleşme doktrinine aykırı olur*¹⁸. Gerçekten sebepsiz zenginleşme temelli istirdat taleplerinde zenginleşenin kusuru şart olarak aranmamaktadır¹⁹.

Sebepsiz zenginleşmede iade yükümlülüğü için zenginleşenin kusurlu olması şart değilse de iyiniyetli olması büyük fark yaratmaktadır. Şayet zenginleşen iyiniyetli ise iade yükümlülüğünün kapsamı daralmakta; öyle ki bazı hallerde iade yükümlülüğü de ortadan kalkmaktadır. Şöyle ki TBK m. 79'a göre "*Sebepsiz zenginleşen, zenginleşmenin geri istenmesi sırasında elinden çıkmış olduğunu ispat ettiği kısmın dışında kalanı geri vermekle yükümlü*" olup "*Zenginleşen, zenginleşmeyi iyiniyetli olmaksızın elden çıkarmışsa veya elden çıkarırken ileride geri vermek zorunda kalabileceğini hesaba katması gerekiyorsa, zenginleşmenin tamamını geri vermekle yükümlüdür*". TBK m. 79'un mefhumu muhalifinden çıkan sonuca göre, iyiniyetli zenginleşen, zenginleşmenin geri istenmesi sırasında elinden çıkmış olduğunu ispat ettiği kısmı geri vermekle yükümlü değildir. Bu bakış açısıyla, Kurum çalışanlarının hatalı işlemi sonucu kendisine yersiz olarak ödeme yapılan ve bu işlemin hatalı olduğunu bilmeyen/ bilebilecek durumda olmayan kişilerden aylık ve gelir gibi ilgili ay içerisinde tüketilen sosyal sigorta yardımlarının geçmişe dönük olarak iadesi pek mümkün gözükmemektedir. Yersiz ödemelerin kayıtsız-şartsız iadesinin öngörüldüğü 506 sayılı Kanun döneminde Yargıtay da söz konusu ilkeden hareketle ilgilinin iyiniyetini dikkate alan kararlar vermişti²⁰. Ancak 5510 sayılı Kanun'un kabulüyle, yersiz ödemede iade yükümlüsünün iyiniyetine sonuç bağlanıp bağlanmayacağı tartışmalı hale gelmiştir²¹.

5510 sayılı Kanun, çatışan menfaatlerden *yersiz ödemenin geri alınmasındaki kamu menfaati* ile kendisine *yersiz ödeme yapılan ilgilinin Kurum işleminin doğruluğuna duyduğu güvenin korunmasına olan menfaatini* dengelemeye çalışarak Kuruma iadesi gereken yersiz ödemeleri, ilgililerin kusurlu davranışından kaynaklanıp kaynaklanmamasına göre tespit tarihinden geriye doğru en çok beş ve on yıl içinde yapılan ödemelerle sınırlamıştır. Yersiz ödemelerin herhangi bir sınırlama ya da şart olmaksızın iadesini öngören 506 sayılı Kanun

¹⁸ ECHR, Moskal v. Poland, 15.09.2009, 10373/05, <https://hudoc.echr.coe.int/> (ET. 10.08.2024).

¹⁹ Budak, 15.

²⁰ Y. HGK, 12.03.2008, E. 2008/21-235, K. 2008/248; Y. 10. HD, 16.05.2000, E. 2000/3375, K. 2000/3543; Y. 10. HD, 14.04.2005, E. 2005/3190, K. 2005/4057, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

²¹ Caniklioğlu, Sorunlar, 294-295. Bu tartışma için bkz. aşağıda VII, C, 4, a. Doksan altıncı maddenin yeniden ele alınması gerektiği, Kurum tarafından tesis edilen işlemin hukuka uygunluğuna güvenen, işlemin hukuka aykırılığına sebebiyet vermeyen, işlemin hukuka aykırı olduğunu bilmeyen iyiniyetli ilgililerin geri ödeme yükümlülüğünün bulunmadığı veya en azından bu kişilerin elinde kalanı iade ile yükümlü olduklarının açıkça öngörülmesi gerektiği yönünde bkz. Özkaraca, 168. Benzer yönde bkz. Güzel/Okur/Caniklioğlu, 361; Kırmızı, 542; Civan, 1059-1060.

ile karşılaştırıldığında kuşkusuz bu olumlu bir gelişmedir²². Ancak 96. maddenin öngördüğü iade rejiminin ilgilinin “iyiniyet”i yerine “kusur”u üzerine inşa edilmesi isabetli olmamıştır²³. İade yükümlülüğünün kapsamını ilgilinin kusurlu olup olmamasına göre ayarlayan; ancak her durumda yersiz ödemenin Kuruma iadesini öngören düzenleme tarzı, yersiz ödemenin meydana gelmesinde hiçbir kusuru bulunmayan, yapılan ödemenin yersiz olduğunu bilmeyen iyiniyetli kişilerin ciddi bir yük altına girmesine neden olabilir²⁴. Kurumun kendi çalışanlarının yaptığı hatalı işlemler nedeniyle uğradığı kamu zararının işlemin hatalı olduğunu bilmeyen/bilmesi beklenmeyen kişilerce tazmin edilmesi yerine sosyal güvenlik sisteminin etkin bir biçimde işlemesi konusunda her tür hassasiyeti göstermekle yükümlü olan Kurum üzerinde bırakılması daha adil gözükmemektedir.

Doktrinde de işaret edildiği gibi, Kurum çalışanlarının kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerde geçmişe dönük borç çıkarma işleminin yol açabileceği mağduriyet kanun koyucunun da takdirindedir ki mevzuat değişiklikleri ile bu mağduriyet bir ölçüde hafifletilmeye çalışılmıştır. Örneğin, 96. maddenin ilk halinde, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin faize tabi olmaksızın ödenebileceği süre üç ay olarak belirlenmişken 6111 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle bu süre yirmi dört aya çıkarılmıştır²⁵. Benzer şekilde, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 13. maddesinde yersiz ödemelerin ilgililerin gelir ve aylıklarından kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilmesi durumunda bu sürenin beş yıldan uzun süreceğinin anlaşılması halinde ayrıca icrai takibata geçileceği düzenlenmişken yapılan değişiklikle Kurumun hatalı işlemlerinden doğan yersiz ödemeler bundan hariç tutulmuştur²⁶. Bir diğer iyileştirme, 5510 sayılı Kanun’un geçici 79. maddesinde öngörülen terkindir. Sözü edilen maddede sayılan aylıkların bağlandığı sigortalı ya da hak sahiplerine, maddenin yürürlük tarihine kadar m. 96/I/b bendi kapsamında yapıldığı tespit edilen yersiz ödemelerin borç çıkarılmayacağı, çıkarılıp ödenmemiş olanlarınsa terkin edileceği açıkça düzenlenmiştir. Benzer şekilde, yersiz sağlık hizmetleriyle

²² Düzenlemenin isabetli; ancak yetersiz olduğu yönünde bkz. Özkaraca, 177.

²³ Bazı Yargıtay kararlarında ve öğretide m. 96/I/a bendinde yer alan ilgilinin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerin “kötüniyetle sebepsiz zenginleşme”, m. 96/I/b bendinde yer alan Kurumun kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerin “iyiniyetle sebepsiz zenginleşme” olarak nitelendirildiği görülmektedir, bkz. Aslanköylü, 30; Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 556. Ayrıca bkz. Y. HGK, 15.06.2012, E. 2012/21-196, K. 2012/396, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024). Bu nitelendirme isabetli değildir, yersiz ödemenin meydana gelmesinde ilgilinin kusuru olmasa bile kötüniyetli olabileceği haller söz konusu olabilir, bkz. Hacıoğlu, 41; Köprücü, 60-61. Sigortalının almakta olduğu aylıklı aylığının ilgili ay içerisinde sehven üç kez ödenmesi örneğinde olduğu gibi. Örnekler için bkz. Kırmızı, 542.

²⁴ Sözer, Gözetim, 57; Civan, 1058; Bunun adil olmadığı yönünde bkz. Aslanköylü, 26.

²⁵ Benzer değerlendirme için bkz. Özkaraca, 169.

²⁶ Benzer değerlendirme için bkz. Özkaraca, 169.

ilgili olarak geçici m. 45'te öngörülen terkin ve geçici m. 49'da öngörülen faizsiz istirdat imkanlarını da bu yönde değerlendirmek mümkündür. Önemli bir iyileştirme de Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'nde bulunabilir. İlgili Yönetmelik'in geçici 35. maddesinde aylık bağlandıktan sonra prim ödeme gün sayısı eksik olduğu tespit edilenlerin mağduriyetleri bir ölçüde giderilmeye çalışılmıştır²⁷. Buna göre, aylık bağlanmış olanlardan prim ödeme gün sayısı şartını kendi kusurlu davranışından kaynaklanmayan bir sebeple karşılamamış olduğu tespit edilenlere hizmet borçlanması, isteğe bağlı sigortalılık ya da hizmet verme yoluyla eksik günlerini tamamlama imkânı getirilmiştir²⁸.

İlgililerin iyiniyeti/kötüniyeti yerine kusurunu esas alarak iade rejimini belirleyen 96. maddeyle ilgili getirilebilecek bir diğer eleştiri, müterafik kusur durumuna ilişkin bir hüküm içermemesidir²⁹. Oysa ki yersiz ödemelerin azımsanmayacak bölümü hem ilgililerin hem de Kurumun kusurundan doğmaktadır³⁰. Kamu kurumunda çalışan kişilere ödenen yaşlılık aylıkları, bu tür yersiz ödemelerin tipik örneğini oluşturmaktadır³¹. Bilindiği gibi, 5335 sayılı Kanun m. 30 kapsamında istisna edilen görevler hariç, yaşlılık aylığı almakta olan kişinin kamu kurumunda çalışması aylık kesme nedenidir³². Sigortalı yaşlılık aylığı tahsis talepli dilekçe ile Kuruma başvurduğunda, bağlanacak olan aylığın kesilmesini gerektiren halleri Kuruma bildireceğini, örneği Kurumca hazırlanan belgelerle taahhüt etmektedir. Bu taahhüde aykırı olarak aylık kesilmesini gerektiren sebebi bildirmeyen sigortalı yersiz ödemenin meydana gelmesinde ne kadar kusurlu ise sigortalının kamu kurumunda çalıştığından haberdar olmasına rağmen kendisine aylık ödemeye devam eden Kurum da o kadar kusurludur³³. Böyle bir durumda iadenin m. 96/I/a yerine

²⁷ Kırmızı, 540; Civan, 1063.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Civan, 1061-1064; İncecan, 1621-1624. Ayrıca bkz. Y. 21. HD, 18.12.2017, E. 2016/8218, K. 2017/10725, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 10.08.2024). Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği geçici madde 35'te düzenlenen borçlanma imkanıyla ilgili bazı hususların 5510 sayılı Kanun'un 41. maddesi ile bağdaşmadığı, yersiz ödemenin tespiti sonucu gelir ve aylıkların iptaline özgü olarak, m. 41'de iyiniyetli kişilerin yararlanabileceği yeni bir borçlanma türünün düzenlenmesi gerektiği yönünde bkz. Civan, 1064.

²⁹ Hacıoğlu, 40. Krş. Köprücü, 58-59.

³⁰ Örneğin bkz. Y. 10. HD, 27.04.2015, E. 2014/18052, K. 2015/7845; Y. HGK, 14.03.2018, E. 2015/10-914, K. 2018/472; Y. 10. HD, 01.12.2023, E. 2020/611, K. 2023/12262; Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024). Ayrıca bkz. AYM, 09.03.2016, B. No. 2013/8074, RG. 27.04.2016, 29696; AYM, 15.02.2017, B. No. 2014/5724; AYM, 25.10.2017, B. No. 2014/15723; AYM, 15.06.2021, B. No. 2020/22495, RG. 10.08.2021, 31564, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

³¹ Örnek için bkz. Civan, 1040.

³² Güzel/Okur/Caniklioğlu, 630.

³³ "... açık kanuni düzenlemelere rağmen Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından davacının 506 sayılı Kanun uyarınca aldığı yaşlılık aylığı ödemelerine devam edildiği, davacının yaşlılık aylığı aldıktan sonra tekrar çalışmaya başladığı yönündeki bildiriminin Sosyal Güvenlik Kurumu ka-

m. 96/I/b'ye göre gerçekleştirilmesi, Kurumu özen yükümlülüğüne uygun davranmaya itecektir. Bu düşünceyle olsa gerek, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesinde değişiklik yapılarak sigortalılığın bildirim yükümlüleri (işveren vd.) tarafından bir ay içerisinde Kuruma bildirilmesi durumunda ilgililerin kusurlu sayılmayacağı hüküm altına alınmış; böylelikle yersiz ödeme halinde iadenin m. 96/I/b'ye göre sağlanacağı kabul edilmiştir³⁴. Bu düzenlemeye paralel olarak Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'ne bir madde eklenmiş ve aylık ve gelir almakta iken, yeniden çalışmaya başladığı için gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği daha sonra tespit edilenlere yapılan yersiz ödemelerde sadece çalışılan süreler esas alınarak m. 96/I/b'ye göre işlem yapılacağı açıklığa kavuşturulmuştur (bkz. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ek m. 10).

B. Yersiz Ödemenin Tespit Edilebileceği Azami Sürenin Belirlenmemiş Olması

Doksan altıncı maddeyle ilgili getirilebilecek bir eleştiri de yersiz ödemenin tespit edilebileceği azami bir sürenin öngörülmemiş olmasıdır³⁵. Böyle bir sürenin eksikliği, yersiz ödemelerin yıllar sonra ve hatta ilgilisi hayatta değilken mirasçılardan talep edilmesi gibi hukuki istikrarla bağdaşmayacak uygulamalara neden olabilecektir³⁶. Nitekim yersiz ödemelerle ilgili uyumsuzlukların önemli bir kısmında yersiz ödemenin çok geç tespit edildiği görülmektedir^{37, 38}.

Bu konuda örnek bir uygulama olması açısından Alman Sosyal Kanunu X'da (Zehntes Sozialgesetzbuch X – SGB X) yer alan düzenlemelere göz atılabilir³⁹.

ytılarında mevcut olduğu, görev yaptığı Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimde bulunulmadığı gibi Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından da uzun bir süre bu konuda herhangi bir araştırmanın yapılmadığı, bu hâliyle yersiz yapılan ödemelerde Sosyal Güvenlik Kurumunun da hatasının bulunduğu” tespiti için bkz. Y. HGK, 14.03.2018, E. 2015/10-914, K. 2018/472, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

³⁴ Bkz. Civan, 1041. Ayrıca bkz. 2017/25 sayılı Kurum Genelgesi.

³⁵ Özkaraca, 177; Sözer, Gözetim, 60.

³⁶ Yersiz ödemelerin mirasçılardan talep edilmesiyle ilgili olarak bkz. Y. 10. HD, 18.02.2014, E. 2013/2905, K. 2014/3067; Y. 10. HD, 17.05.2021, E. 2020/4668, K. 2021/6379, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024). Ayrıca bkz. Kırmızı, 542.

³⁷ Yersiz ödemenin dört yıl dokuz ay sonra tespit edildiği bir uyumsuzluk için bkz. AYM, 09.03.2016, B. No. 2013/8074; yersiz ödemenin on dört yıl sonra tespit edildiği bir uyumsuzluk için bkz. AYM, 25.10.2017, B. No. 2014/15723; yersiz ödemenin on altı yıl sonra tespit edildiği bir uyumsuzluk için bkz. AYM, 28.11.2018, B. No. 2015/18918, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

³⁸ Kurumun bilgisayar yazılımlarında, kayıt ve bilgi paylaşımında geliştirmelerle yersiz ödemeye neden olacak hataların çok daha önce önüne geçilmesinin mümkün olduğu yönünde bkz. Kırmızı, 547 vd.

³⁹ Bu düzenlemelerle ilgili açıklamalar için bkz. Özkaraca, 165-168; Sözer, Gözetim, 26-29.

Yersiz ödemelerin iadesi Alman Sosyal Kanunu X § 50'de düzenlenmektedir⁴⁰. İlgili düzenleme, yersiz ödemeleri, idari işlemden kaynaklanıp kaynaklanmamasına göre ikiye ayırarak incelemekteyse de mükerrer ödeme gibi temelinde bir idari işlemin bulunmadığı yersiz ödemelerde de idari işlemin kaldırılması ve geri alınmasına ilişkin § 45 ve § 48 hükümlerin kıyasen uygulanacağını öngörmekle yersiz ödemelerin iadesini, sosyal güvenliği konu alan idari işlemlerin ortadan kaldırılması bağlamında ele almış olmaktadır.

Alman Sosyal Kanunu X, ilgilinin lehine hüküm doğuran idari işlemlerin başlangıçtan itibaren hukuka uygun olup olmamasına göre ortadan kaldırılmasını farklı şekillerde düzenlemektedir⁴¹: İdari işlemin yapıldığı andan itibaren hukuka aykırı olması durumunda ortadan kaldırılması § 45'te "geri alma" ("Rücknahme") olarak ifade edilmişken, başlangıçta hukuka uygun olmakla birlikte sonradan hukuka aykırı hale gelen uzun vadeli idari işlemlerin kaldırılması § 48'te "ortadan kaldırma" ("Aufhebung") olarak nitelendirilmiş ve bu işlemlerin geçmişe etkili sonuç doğurması önemli ölçüde sınırlandırılmıştır⁴².

Alman Sosyal Kanunu X'a göre, başlangıçta hukuka aykırı olmakla birlikte ilgilisinin lehine olan idari işlemler, ilgilisi bu işlemin varlığına güvenmiş ve bu güven, idari işlemin geri alınmasındaki kamusal yararlar karşılaştırıldığında korunmaya değer ise geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılamamaktadır⁴³. İlgili, kendisine sağlanan yardımı tüketmiş veya geri alamayacağı yahut ancak kendisinden beklenemeyecek bir külfete katlanarak geri alabileceği bir malvarlığı tasarrufunda bulunmuşsa kural olarak korunmaya değer bir güven söz edilebilir. Ancak ilgili, söz konusu işlemin yapılmasını hile, tehdit ya da rüşvet yoluyla sağlamışsa; işlem, ilgilinin kasten ya da ağır ihmalle eksik/hatalı olarak verdiği bilgilere dayanıyorsa ya da ilgili, işlemin hukuka aykırı olduğunu biliyor yahut bilmemesi ağır ihmalden kaynaklanıyorsa, ilgili, idari işleme güvendiğini ileri süremez (bkz. § 45/II). Öte yandan, uzun vadeli idari işlemler, tebliğ tarihinden itibaren iki yıl geçmişse geri alınmazlar. Ancak istisnai hallerde (ilgilinin güveninin korunmayacağı haller gibi) işlemin tebliğinden itibaren on yıl içinde geri alınması mümkündür (bkz. § 45/III). Eklemek gerekir ki geri alma işlemi, ilgisine yarar sağlayan işlemin geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılmasını gerektiren durumların öğrenilmesinden itibaren bir yıl içinde yapılmalıdır (bkz. § 45/IV). Başlangıçta hukuka uygun olmakla birlikte fiili ya da hukuki ilişkilerde meydana gelen önemli değişiklikler nedeniyle hukuka aykırı hale gelen uzun vadeli idari işlemler ise kural olarak geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılamaz. Ancak bu işlemde yarar sağlayan ilgili, kendisi aleyhine olan durum değişikliğini mevzuatta öngörülen bilgilendirme yükümlülüğünü kasten ya da ağır ihmal yoluyla yerine

⁴⁰ Fichte, SGB X § 50, Rn. 1. Ayrıca bkz. Kokemoor, 43-44.

⁴¹ Bkz. Waltermann, 266-267; Kokemoor, 45; Fichte, SGB X § 48, Rn. 2.

⁴² Özkaraca, 166.

⁴³ Özkaraca, 167.

getirmeyerek bildirmemişse veya başvuru/tahsis tarihinden sonra sağlanan yardımın azaltılmasını ya da ortadan kaldırılmasını gerektirecek bir gelir ya da malvarlığı elde etmişse yahut idari işlemde doğan talep hakkının kanun gereği kısmen ya da tamamen durdurulduğu veya ortadan kaldırıldığını bilmiyor yahut özen yükümlülüğüne aykırı olarak bu durumu bilmiyorsa, idari işlem, söz konusu aleyhe değişikliğin meydana geldiği andan itibaren ortadan kaldırılabilir (bkz. § 48/I). Eklemek gerekir ki yetkili makam, idari işlemin kaldırılmasını gerektiren durumu öğrendikten bir yıl içinde bu işlemi ortadan kaldırmalıdır (bkz. § 48/IV'teki yollama gereği § 45/IV).

Yersiz ödemelerin tespiti bağlamında konu aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır⁴⁴. Ancak şimdiden belirtmek gerekir ki benzer ayrıntılı düzenlemelere hukukumuzda da ihtiyaç olduğu açıktır⁴⁵.

V. Düzenlemenin Zaman Bakımından Uygulanması

5510 sayılı Kanun, esas itibarıyla 2008 yılı Ekim ayı başında⁴⁶ yürürlüğe girmekle birlikte çeşitli durumlara özgü farklı yürürlük tarihleri belirlemiş (m. 108); kazanılmış ve beklenen haklar bakımından geçiş hükümleri öngörerek yürürlükten kaldırılan bazı kanun hükümlerinin ileriye etkisini kabul etmiştir. Yersiz ödemelerle ilgili olarak Kanun özel bir yürürlük ya da geçiş rejimi öngörmüş değildir. Bu durumda 96. maddenin, Kanun'un pek çok hükmü gibi, 2008 yılının Ekim ayı başında yürürlüğe girdiği⁴⁷, kanunların zaman bakımından uygulanmasına ilişkin genel esaslar çerçevesinde, bu tarih itibarıyla hukuki sonuç doğurmaya başlayacağı kabul edilmelidir.

Doksan altıncı maddenin yürürlüğe girdiği Ekim 2008 sonrası dönemde tespit edilen yersiz ödemeler açısından iadenin 5510 sayılı Kanun'a göre gerçekleşeceği konusunda tereddüt yoksa da bu dönemden önce yersiz olduğu tespit edilen ödemelerle ilgili devam eden uyumsuzluklarda 5510 sayılı Kanun'un mu yoksa o dönem yürürlükte olan mülga mevzuatın mı uygulanacağı sorusu akla gelebilir. 5510 sayılı Kanun'un mülga mevzuattan farklı kaleme alınması, Kuruma iadesi gereken yersiz ödemeleri en çok beş ya da on yıllık sürelerle sınırlaması karşısında 506 ve 1479 sayılı Kanunlara göre sigortalının daha lehine gözükmesi bu soruyu pratik açıdan da anlamlı kılmaktadır.

Kurum'un 2018/38 sayılı Genelgesinde, bu sorun, yersiz ödemenin tespit tarihinin Kanunun yürürlük tarihi olan 2008/Ekim döneminden önce olması halinde mülga kanun hükümlerinin, bu tarihten sonra olması halinde ise 96.

⁴⁴ Bkz. aşağıda VII, A.

⁴⁵ Özkaraca, 168; Caniklioğlu, Sorunlar, 296; Güzel/Okur/Çaniklioğlu, 363; Sözer, Gözetim, 59-60.

⁴⁶ "Ekim ayı başı" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği hakkında bkz. Uşan, Yürürlük, 239-241.

⁴⁷ Özkaraca, 157.

madde hükmünün uygulanacağı şeklinde bir çözüme bağlanmışsa da Yargıtay uygulamasında 96. maddenin sürmekte olan uyuşmazlıkların tamamına uygulanması gerektiği kabul edilmiştir⁴⁸. Yargıtay, mülga mevzuatta iade yükümünün kapsamını belirleyen bir hüküm bulunmadığını, 5510 sayılı Kanun'un geçici maddelerinde yersiz ödemelerin tahsili konusunda mülga hükümlerin uygulanması gereğini öngören herhangi bir kural olmadığını belirterek bu sonuca ulaşmıştır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yoluyla önüne gelen bir uyuşmazlıkta ise tam tersi değerlendirmede bulunmuştur. Başvurucuya ödenen yaşlılık aylıklarının iadesi yolundaki Kurum işleminin 31.03.2008 tarihinde tesis edildiğini belirten Mahkeme, 96. maddenin, işlemin tesis edildiği tarihte yürürlükte olmadığı gerekçesiyle, mülkiyet hakkına müdahale eden Kurum işleminin kanuni dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varmıştır⁴⁹.

Öğreti, Yargıtay'ın vardığı sonucu benimsenmiş gözükmektedir⁵⁰. Yargıtay'ın gerekçelerine ek olarak, olayın meydana geldiği tarihte yürürlükte bulunan mevzuatı uygulamanın sosyal güvenlik hukukunda her zaman doğru bir yaklaşım olmadığı⁵¹; 5510 sayılı Kanun düzenlemesi ile yersiz ödemelerin Kurumca tahsilinin farklı şekilde ele alındığı, yersiz ödemenin ilgililerin kusuru ya da Kurum hatasından kaynaklanmasına bağlı olarak iade yükümünün kapsamının farklı şekilde düzenlendiği, özellikle salt Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde iade ile yükümlü olunan kapsamın sınırlanarak sigortalılar lehine bir düzenleme getirildiği⁵², sözü edilen düzenlemenin derhal uygulanmaması halinde ilgililerin genel hükümler kapsamında sorumluluklarına gidilmesinin adil olmayacağı görüşü ifade edilmiştir⁵³. Ayrıca, yersiz ödemelere dair 96. maddenin, niteliği gereği, geriye dönük olaylara yönelik bir düzenleme olduğu belirtilmiş; Kanun'un yürürlük tarihinden önce gerçekleşen yersiz ödemelere uygulanmasının düzenlemenin doğal sonucu olduğu ifade edilmiştir⁵⁴.

Kanaatimizce de 96. maddenin sürmekte olan uyuşmazlıklara uygulanması gerekir. Doktrinde ileri sürülen görüşlerden farklı olarak, 96. maddeyle getirilen düzenlemenin sigortalının lehine olup olmamasından bağımsız şekilde, derhal uygulama ilkesinin bir gereği olarak devam eden uyuşmazlıklara etki

⁴⁸ Bkz. Y. 10. HD, 01.03.2010, E. 2009/15360, K. 2010/2623; Y. 21. HD, 14.07.2011, E. 2010/7756, K. 2011/6336; Y. HGK, 15.06.2011, E. 2011/21-362, K. 2011/409; Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

⁴⁹ AYM, 20.07.2017, B. No. 2014/12849, RG. 27.09.2017, 30193, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

⁵⁰ Özkaraca, 159-160; Uşan, 525; Tuncay, 531; Aslanköylü, 29; Kök, 255.

⁵¹ Uşan, Yürürlük, 246.

⁵² Özkaraca, 160; Uşan, 526; Tuncay, 531.

⁵³ Tuncay, 531-532.

⁵⁴ Kök, 255.

etmesi gerektiğini düşünmekteyiz⁵⁵. Kanun koyucunun belirli bir hukuki rejim yaratma iradesinin ön planda olduğu alanlarda işletilmesi uygun olan⁵⁶ derhal uygulama ilkesine göre, kanunlar, yürürlüğe girdikleri tarihle yürürlükten kalktıkları tarih arasında meydana gelen olay ve ilişkilere uygulanır⁵⁷ ve yürürlük tarihinden önce başlamış olmakla birlikte henüz tamamlanmamış olaylar hakkında da yeni kanun uygulanır⁵⁸. Yürürlük öncesi dönemde yapılmakla birlikte henüz Kurumca tahsil edilmemiş yersiz ödemeler hakkında 96. maddenin uygulanması, derhal uygulama ilkesinin bir gereği olup Kanun'un geçmişe etkili olarak uygulandığı anlamına gelmemektedir⁵⁹. Doksan altıncı madde ile yersiz ödemelerin iadesinde yeni bir rejim benimsemiş olan kanun koyucu, yersiz ödemelerin tahsilinde mülga mevzuat hükümlerinin uygulanmasını öngören herhangi bir hükme yer vermeyerek 96. maddenin devam eden uyuşmazlıklarda uygulanmasını murat etmiş gözükmektedir.

VI. Yersiz Ödeme Halleri

A. Genel Olarak

Yersiz ödemeleri çeşitli şekillerde tasnif etmek mümkündür⁶⁰. İlk ayırım, yersiz ödemenin Kurum işleminden kaynaklanıp kaynaklanmamasına göre yapılabilir. Sigortalıya ödenmesi gereken geçici iş göremezlik ödeneğinin yanlışlıkla başka bir kişinin hesabına yatırılması ile geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanan sigortalıya hak kazandığından fazla bir ödeme yapılması örneklerinde olduğu gibi. İlk örnekteki sebepsiz zenginleşme, Kurumun sigorta yardımlarına hak kazanma hususunda hatalı değerlendirmesinden ileri gelmediği için burada Kurum işleminden kaynaklanmayan bir yersiz ödemeden söz edilir. İkinci örnekte ise sebepsiz zenginleşme, mevzuatın yanlış yorumlanması, hesaplamada hata yapılması ya da sigortalının hilesi vb. sebeplerle Kurumun yanlış değerlendirmede bulunması sonucu meydana geldiğinden, burada Kurum işleminden kaynaklanan bir yersiz ödemeden bahsedilir.

Kurum işleminden kaynaklanan yersiz ödemeler de kendi içinde çeşitli ayırlara tabi tutulabilir. İşlemin başlangıçtan itibaren hukuka aykırı olup olmadığı, tamamen ya da kısmen hukuka aykırı olup olmadığı gibi. Örneğin, ölen sigortalının hak sahibi olamayacak kardeşine ölüm aylığı bağlanması işleminde, işlem başlangıçtan itibaren hukuka aykırı iken, sigortalının dul

⁵⁵ Benzer yönde bkz. Köprücü, 38.

⁵⁶ Baysal, 476-481; Hacıoğlu, 27.

⁵⁷ Oğuzman/Barlas, 79.

⁵⁸ Y. HGK, 05.10.2011, E. 2011/10-476, K. 2011/584; Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

⁵⁹ Hacıoğlu, 27. Ayrıca bkz. Y. HGK, 05.10.2011, E. 2011/10-476, K. 2011/584; Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

⁶⁰ Bkz. Köme Akpulat, 201-202.

eşine bağlanan aylığın evlendikten sonra da ödenmeye devam edilmesi durumunda işlemin sonradan hukuka aykırı hale gelmesi söz konusudur. Prim şartını sağlamamasına rağmen sigortalıya yaşlılık aylığı bağlanması durumunda ise işlem bütünüyle hukuka aykırı olmasına rağmen, yeterli primi bulunmakla beraber prim ödeme gün sayısının yanlış hesaplanması sonucu sigortalıya fazla aylık bağlanması işleminin hukuka aykırılığına yol açan eksikliğin tamamlanabilir olup olmaması bakımından yapılabilir. Örneğin, yeterli primi bulunmadığı gerekçesiyle yaşlılık aylığı kesilen ve geri istenen sigortalı, çalışarak ya da borçlanarak prim eksikliğini giderip kendisine tekrar aylık bağlanmasını sağlayabilirken⁶¹; sigortalının vefatı üzerinde kendisine sehven ölüm aylığı bağlanan nişanlısı, sonradan eş sıfatını kazanması mümkün olmayacağı için hak sahipliğine ilişkin eksikliği gideremez.

Kurum işleminden kaynaklanan yersiz ödemelerle ilgili bir diğer ayırım, işlemin hukuka aykırı olmasına neden olan taraf bakımından yapılabilir. Kurumun yersiz ödemede bulunmasına sigortalı, işveren, hak sahibi ya da bakmakla yükümlü olunan kişiler sebep olmuşsa ilgililerin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerden söz edilir. Buna karşılık Kurum çalışanlarının mevzuatı yanlış yorumlaması ya da hesaplamada hata yapmasından ileri gelen yersiz ödemeler, Kurum kusurundan kaynaklanan yersiz ödemeler olarak kabul edilir.

Yersiz ödemeler konusunda yapılabilecek bir başka ayırım, yersiz ödeme sonucu zenginleşen tarafın iyiniyetli olup olmaması bakımındandır. Kurum işlemine dayansın dayanmasın, kendisine yapılan ödemenin yersiz olduğunu bilmeyen ya da bilebilecek durumda olmayan ilgililerin iyiniyetli olduğu kabul edilir. Bu kişilere yapılan ödemeler ile ödemenin yersiz olduğunu bilen ya da bilmesi gereken kişilere yapılan ödemeler iade yükümlülüğünün kapsamı belirlenirken önem arz etmektedir.

B. Doksan Altıncı Maddeye Göre Yersiz Ödemeler

Doksan altıncı madde düzenlemesine bakıldığında, “*Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler*” ifadesinden, maddenin yersiz ödeme türlerinden Kurum işlemine dayanan yersiz ödemelerin iadesini konu aldığı görülmektedir. Ge-

⁶¹ Yirmi dört gün eksik prim nedeniyle kesilen ölüm aylığının konu edildiği bir bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi, Kurum işleminin ölçülü olup olmadığını değerlendirirken, eksikliğin on altı yıl sonra tespit edildiği, aylık alan başvuruçunun elli altı yaşında bir ev hanımı olduğu, başvuruçunun eksik süreyi borçlanma imkânı olmadığı gibi yaşı itibarıyla yeniden sigortalı olma olanağı bulunmadığı hususlarını dikkate almıştır, karar için bkz. AYM, 28.11.2018, B. No. 2015/18918, RG. 17.01.2019, 30658, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 10.08.2024).

çersiz de olsa bir sosyal sigorta ilişkisi kapsamında yapılan ödemeler, 96. maddenin konusunu oluşturmaktadır⁶². Herhangi bir sosyal sigorta ilişkisine dayanmayan, Kurumun üçüncü kişilere sebepsiz olarak yaptığı ödemelerin iadesi, 96. madde yerine genel hükümlere tabidir⁶³.

Yersiz ödeme türleri bakımından 96. madde ile dikkat çeken bir diğer husus, ilk fıkrada yer verilen “fazla veya yersiz” ödeme şeklindeki ayrıştırma. Yersiz ödemeye esas Kurum işleminin kısmen ya da tamamen hukuka aykırı olması noktasında yapılan bu ayırmayla ilgili olarak doktrinde “fazla sunum” ibaresinin hakkın varlığına karşın Kurumun miktarda yanlışlığı halleri; “yersiz sunum” ibaresinin ise hak doğmadığı halde sunulan edimleri ifade etmek üzere kullanıldığı ifade edilmiştir⁶⁴. İlk fıkranın lafzı, her ne kadar, fazla ödemelerin yersiz ödeme kavramı dışında kaldığı intibayı uyandırır da devam eden fıkralarda yersiz ödeme kavramının fazla ödemeleri de içerecek şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır⁶⁵.

Doksan altıncı maddenin dikkate aldığı bir diğer ayırım da yersiz ödemenin ilgililerin kusurundan ileri gelip gelmemesidir. Maddenin ilk fıkrasının (a) bendinde ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından kaynaklanan yersiz ödemeler, (b) bendinde Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanan yersiz ödemeler şeklinde bir ayırım benimsenerek yersiz ödemede iade yükümlülüğünün kapsamı farklılaştırılmıştır.

Doksan altıncı maddede geçen “*ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından*” kaynaklanan yersiz ödemeler ile “*Kurumun hatalı işlemlerinden*” kaynaklanan yersiz ödemeler şeklindeki tabirlerin yerindeliği tartışılabilir. Bir kere, “*ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları*” şeklindeki ifade, terminolojik açıdan isabetsizdir⁶⁶. Zira kast, kusurun bir türüdür ve “*ilgililerin kusurlu davranışları*” ifadesi ilgililerin kastını da içermektedir⁶⁷. İkinci olarak, ilgililerin kusurlu davranışı sonucu yapılan yersiz ödemeler de Kurumun hatalı işlemine dayanmaktadır⁶⁸. “Kurumun hatalı işlemi” ile kastedilen, yersiz ödemeye yol açan hatalı işlemin tesisinde Kurumun kusurlu olmasıdır⁶⁹. Doksan altıncı maddeye dayalı olarak çıkarılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümleri incelendiğinde bu durum

⁶² Hacıoğlu, 8; Özdemir, 167; Köprücü, 7.

⁶³ Aylık almakta iken vefat eden kişilerin hesaplarından çekilen aylıklarla ilgili uyumsuzluklarda 5510 sayılı Kanun’un uygulanma kabiliyeti bulunmadığı hakkında bkz. Y. 10. HD, 23.09.2014, E. 2014/17195, K. 2014/18377, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024). Aynı yönde bkz. Köprücü, 8-9. Krş. Aydın, 848-849.

⁶⁴ Sözer, 31.

⁶⁵ Yersiz ödeme kavramının fazla ödemeleri de içerdiği yönünde bkz. Canıklioğlu, Sorunlar, 290-291.

⁶⁶ Hacıoğlu, 40; Köprücü, 56.

⁶⁷ Hacıoğlu, 40.

⁶⁸ Hacıoğlu, 40; Köprücü, 55-56.

⁶⁹ Hacıoğlu, 40.

daha net anlaşılır. Söz konusu Yönetmelik, Kurumun hatalı işleminden kaynaklanan yersiz ödemeleri, *“ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları dışında kalan, Kurum çalışanlarının kasıtlı veya kusurlu davranışı, ihmali, dikkatsizliği ve bilgisizliği gibi sebeplerden kaynaklanan”* yersiz ödemeler olarak tanımlamaktadır (m. 6/I).

Doksan altıncı maddeyle ilgili önemli bir tespit, yersiz ödemeler dendiğinde akla ilk gelen ayrımlardan biri olan iyiniyetli/kötüniyetli zenginleşme ayrımının, 96. maddede dikkate alınmamış olmasıdır. Bazı Yargıtay kararlarında ve öğretide m. 96/I/a bendinde yer alan ilgilinin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemeler “kötüniyetle sebepsiz zenginleşme”, m. 96/I/b bendinde yer alan Kurumun kusurundan kaynaklanan yersiz ödemeler “iyiniyetle sebepsiz zenginleşme” olarak nitelendirilse de bu nitelendirme isabetli değildir⁷⁰. Bilindiği gibi, iyiniyet, durumun gerektirdiği özenin gösterilmesine rağmen bir hakkın kazanılmasına veya başka bir hukuki sonucun gerçekleşmesine ait bir engelin bilinmemesi ve bilinmesinin de gerekmemesi iken kötüniyet, bu engelin bilinmesi ya da bilinmesinin gerekmesidir⁷¹. Buna göre iyiniyetle sebepsiz zenginleşen, zenginleşmenin sebepsiz olduğunu, dolayısıyla geri verme borcu ile yükümlü bulunduğunu bilmeyen, bilmesi de gerekmeyen kimsedir⁷². Kendi kusuru ile Kurumun yersiz ödemede bulunmasına sebep olan kimselerin iyiniyetli olamayacağı açıktır⁷³. Ancak yersiz ödemenin Kurumun kusurundan kaynaklandığı her durumu sebepsiz zenginleşmenin iyiniyetle gerçekleştiği bir hal olarak nitelendirmek isabetli gözükmemektedir⁷⁴. Çünkü ilgililerin herhangi bir kusuru bulunmasa, yersiz ödeme tümüyle Kurumun kusurundan ileri gelse bile, yapılan ödemenin yersiz olduğunu bilebilecek sigortalı ve hak sahipleri olabilir; böyle bir durumda ilgililerin iyiniyetli kabul edilmesi mümkün değildir⁷⁵. Dolayısıyla, Kurumun kusuruna dayanan yersiz ödemeler de dahi ilgililer bakımından iyiniyet-kötüniyet değerlendirilmesi yapılabilir⁷⁶.

C. Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’e Göre Yersiz Ödemeler

1. Genel Olarak

Doksan altıncı madde, Kurumun yersiz ödemededen doğan alacak hakkını, yersiz ödemenin ilgilinin kusurundan ileri gelip gelmemesine göre sınırlamak-

⁷⁰ Bkz. Aslanköylü, 30; Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 556. Ayrıca bkz. Y. HGK, 15.06.2012, E. 2012/21-196, K. 2012/396, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

⁷¹ Oğuzman/Barlas, 251; Akkanat, 42, 49.

⁷² Öz, 146 vd.

⁷³ Köme Akpulat, 202; Hacıoğlu, 41.

⁷⁴ Hacıoğlu, 41; Köprücü, 60-61.

⁷⁵ Kırmızı, 542.

⁷⁶ Hacıoğlu, 41; Köprücü, 60-61.

tadır. Hangi yersiz ödemenin ilgilinin kusurundan, hangilerinin Kurumun hatalı işleminden kaynaklandığı sorusuna, bu maddeye dayalı olarak çıkarılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik cevap vermektedir⁷⁷. Yönetmelik'in 5. maddesi, ilgililerin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemeleri, 6. maddesi de Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanan yersiz ödemeleri açıklığa kavuşturmuştur.

İlgililerin kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödeme halleri, Yönetmelik'in 5. maddesinde, *“Kuruma verilen veya ibraz edilen belgelerle gerçeğe aykırı bildirimde bulunulması; örneği Kurumca hazırlanan belgelerle bildirilmesi taahhüt edilen durum değişikliklerinin bir ay içinde Kuruma bildirilmemesi; Kanun'da öngörülen şartlar yerine gelmediği hâlde, sahte bilgi ve belgelerle sağlık hizmetleri ve diğer haklardan, ödeneklerden yararlanılması ile gelir veya aylık bağlatılması; sahte hizmet kazandırılmak suretiyle sağlık hizmetleri ve diğer haklardan, ödeneklerden yararlanılması ile gelir veya aylık bağlatılması; boşanma nedeniyle gelir veya aylık bağlandıktan sonra boşandığı eşyle fiilen birlikte yaşanması; gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği hâlde durumun gizlenmesi ve/veya bildirilmemesi; sigortalılar ile gelir veya aylık alanlara yapılan ödemelerden, hak sahipliği sona ermesine rağmen herhangi bir kişi tarafından tahsilat yapılması”* olarak sayılmıştır.

Kurumun hatalı işlemlerinden doğan yersiz ödeme halleri ise Yönetmelik'in 6. maddesinde, *“İlgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışları dışında kalan, Kurum çalışanlarının kasıtlı veya kusurlu davranışı, ihmali, dikkatsizliği ve bilgisizliği gibi sebeplerden kaynaklanan yersiz ödemeler”* olarak Kurum çalışanlarının kusuru üzerinden tanımlanmıştır.

Yönetmelik'in bu tasnifi dikkate alınarak yersiz ödeme halleri aşağıda açıklanacaktır. Bir kez daha belirtmek gerekir ki yersiz ödemenin meydana gelmesinde hem ilgililerin hem de Kurumun kusuru bulunabilir. Burada sadece hangi eylem/eylemsizliğin ilgililerin kusuru, hangilerinin Kurum kusuru olarak görüleceği konusunda Yönetmelik'te benimsenen esasların açıklanması hedeflenmektedir.

2. İlgililerin Kusurundan Kaynaklanan Yersiz Ödemeler

a. Kuruma İbraz Edilen Belgelerle Gerçeğe Aykırı Bildirimde Bulunulması

Sosyal sigorta ilişkisinden doğan yükümlülüklerden biri olan bildirim, başta bu ilişkiyi doğuran sigortalı çalış(tır)ma olgusunun Kuruma bildirilmesini gerektirir⁷⁸. Bu hususta işverenler, işyerlerinin ve sigortalılığın Kuruma bildirilmesi ile yükümlü kılınmıştır⁷⁹. 5510 sayılı Kanun'un 92. maddesinde, kısa ve uzun vadeli sigorta kapsamındaki kişilerin sigortalı ve genel sağlık si-

⁷⁷ Köprücü, 61.

⁷⁸ Güzel/Okur/Canıklıoğlu, 158 vd. Arıcı, 281.

⁷⁹ Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 241; Centel, 170.

gortalısı olması, genel sağlık sigortası kapsamındaki kişilerin ise genel sağlık sigortalısı olmasının zorunlu olduğu hüküm altına alınmış; sigortalılığın 7. maddede belirtilen çalışmaya başlama ya da statüye geçmekle kendiliğinden başlayacağı düzenlenmişse de bu durumun tescilini sağlamak üzere işverenler; 4. maddenin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalı olanlar bakımından ise vergi daireleri, esnaf ve sanatkâr ile ticaret sicil müdürlükleri vb. sigortalı işlem muhatapları, 8. madde uyarınca işe giriş bildirgesi düzenlemek ve 11. madde uyarınca düzenleyecekleri işyeri bildirgesi ile işyerlerini Kuruma bildirmekle yükümlü kılınmışlardır.

İşyeri ve işe giriş bildireleri ile gerçeğe aykırı bildirimde bulunulması, geçer-siz sigorta ilişkisi yaratarak bu kapsamda sunulan sigorta edimlerini yersiz hale getirir ve yapılan ödemelerin, 96. maddenin birinci fıkrasının (a) bendi çerçevesinde Kuruma iadesini gerektirir⁸⁰. Benzer bir durum, sigortalılığın sona ermesinin düzenlendiği 9. madde uyarınca tanzimi gereken işten ayrılış bildiresinin gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesinde de görülebilir⁸¹.

Sigortalılığın (sona erme dahil) bildirilmesi dışında, meydana gelen bazı sigorta risklerinin de Kuruma bildirilmesi gerekir⁸². Bu bildirim, kimi hallerde işveren, sigortalı veya hak sahiplerince kimi hallerde ise sigortalının işlem muhatapları tarafından yerine getirilir. Sözü edilen bildirim yükümlülerinin gerçeğe aykırı bildirimleri sonucu sağlanan sigorta yardımları, ilgililerin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemeler niteliğinde olup bu çerçevede Kurumca ilgisinden tahsil edilmeyi gerektirmektedir⁸³. Bu kapsamda gündeme gelecek yersiz ödemelerin başında gerçeğe aykırı olarak bildirilen iş kazası ve meslek hastalıkları gelmektedir⁸⁴. Gerçekten iş kazası ya da meslek hastalığı olarak nitelendirilmeyecek hastalık ve kaza hallerinin Kuruma iş kazası ya da meslek hastalığı olarak bildirilmesi yoluyla Kurumdan haksız olarak ödenek ya da gelir gibi sigorta yardımlarının alınması söz konusu olabilir. Kanun koyucu bunu öngörerek iş kazası ve meslek hastalığı bildirgesi ile Kuruma bildirilen hususların Kurumun denetim ve kontrol ile yetkilendirilen memurları tarafından veya Bakanlık müfettişleri vasıtasıyla soruşturulması üzerine

⁸⁰ Hacıoğlu, 44. Sahte oda kaydına dayanan sigortalılık esas alınarak bağlanan aylıklık aylılığının m. 96/I/a kapsamında geri alınmasıyla ilgili olarak bkz. Y. 10 HD, 08.02.2016, E. 2016/1094, K. 2016/1213, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024). Sigortalının bildirildiği işyerinde sigortalı dahil üç kişinin beş-altı yaşlarında olması, bildirim yapılan işyerinin sigortalının abisine ait olup babasına ait bir dershanenin odasından ibaret olması, sigortalının eğitimine devam eden öğrenci olmasına rağmen kimi dönemler kesintisiz çalışmasının bildirilmesi hususları bir bütün olarak değerlendirilerek sahte sigortalılık tespitine gidilmesi hakkında bkz. Y. 21. HD, 21.06.2019, E. 2018/4997, K. 2019/4482, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

⁸¹ Hacıoğlu, 44-45.

⁸² Hacıoğlu, 45.

⁸³ Hacıoğlu, 45.

⁸⁴ Hacıoğlu, 45.

bildirgenin gerçeğe uymadığı ve olayın iş kazası olmadığı tespit edilmesi halinde yersiz ödemenin gerçeğe aykırı bildirimde bulunanlarca tahsil edileceğini Kanun'un 13. maddesinde açıkça düzenlemiştir. Aynı hükme, meslek hastalığının düzenlendiği 14. maddede de yer vermiştir.

Kuruma ibraz edilen belgelerle gerçeğe aykırı bildirimde bulunulmasına bir başka örnek, sağlık hizmet sunucuları tarafından herhangi bir sağlık hizmeti sunulmadığı halde bu hizmetlerin Kuruma bildirilerek fatura edilmesi gösterilebilir⁸⁵. Sağlık hizmet sunucularına bu şekilde yapılan yersiz ödemelerin 96. maddede yer alan esaslar çerçevesinde iade edileceği Kanun'un 103. maddesinde de düzenlenmiştir. Bu açık düzenlemeye rağmen, Yargıtay, bir kararında, hasta görmeksizin ve muayene edilmeksizin reçete düzenlenmesi ilgili olarak "... uyuşmazlığın çözümünde, ne 506 sayılı Kanun ne 1479 sayılı Kanun ne de 5510 sayılı Kanun'un uygulama yeri bulunmakta olup; davalının, eczanelerle işbirliği içinde muhtelif zamanlarda hastaları görmeden sahte reçete düzenlemek sureti (ile) Kurumu zarara uğrattığı iddia edilerek davanın açıldığı (tarih) dikkate alındığında davanın yasal dayanağı 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 41 ve devamı (6098 sayılı Kanununun 49 ve devamı) maddeleridir. Bu durumda yukarıda sözü edilen kanun maddeleri hükümlerine göre sınırlı yetki ile donatılmış iş mahkemesi görevli değildir" şeklinde hüküm kurmuştur⁸⁶. Kanun'un 103. maddesi açıktır, uyuşmazlığın 96. madde çerçevesinde görülmesi gerekmektedir. Bu nedenle kararı isabetli bulmak mümkün gözükmemektedir⁸⁷.

b. Örneği Kurumca Hazırlanan Belgelerle Bildirilmesi Taahhüt Edilen Durum Değişikliklerinin Bir Ay İçinde Kuruma Bildirilmemesi

Sigortalı ve hak sahiplerine sağlanan malullük, yaşlılık ve ölüm aylıkları ile sürekli iş göremezlik ve ölüm gelirleri nitelik itibarıyla periyodik olduğundan⁸⁸, bu ödemelerin devamı, Kanun'un aradığı şartların varlığına bağlıdır⁸⁹. Bağlanan aylık ve gelirlerin hangi hallerde kesileceği, düzeltileceği, yeniden bağlanacağı, ilgili oldukları sigorta kolu bakımından ele alınarak Kanun'da konuya ilişkin hükümler sevk edilmiştir. Örneğin, malullük aylığına hak kazanmak için işten ayrılması gereken sigortalıların aylık tahsisinden sonra tekrar çalışmaya başlamaları Kanun'un 27. maddesinde sigortalıya bağlanan aylığın kesilmesini gerektiren bir hal olarak düzenlenmiş; benzer şekilde yaş-

⁸⁵ Hacıoğlu, 46; Köprücü, 64. Bkz. Y. 4. HD, 05.11.2014, E. 2014/14558, K. 2014/14549, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, www.kazanci.com (ET. 10.08.2024).

⁸⁶ Karar için bkz. Y. 10. HD, 12.12.2014, E. 2014/11349, K. 2014/26683, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, www.kazanci.com (ET. 10.08.2024). Benzer şekilde bkz. Y. 10. HD, 07.04.2014, E. 2014/6678, K. 2014/7994, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 10.08.2024).

⁸⁷ Hacıoğlu, 47-48.

⁸⁸ Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 163.

⁸⁹ Hacıoğlu, 51; Köprücü, 84.

lılık aylığı almakta iken 4. maddenin birinci fıkrasının (b) bendi hariç olmak üzere bu Kanun'a göre veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmaya başlayanların aylıklarının kesileceği 30. maddede düzenlenmiştir. Ölüm sigortası kapsamında hak sahiplerine bağlanan aylıklar ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında sigortalının hak sahiplerine bağlanan gelirlerin ise 34. maddede sayılan aylığa hak kazanma şartlarının ortadan kalkması ile kesileceği 35. maddede açıkça hüküm altına alınmıştır. Buna göre hak sahibi dul eşin yeniden evlenmesi; hak sahibi çocukların bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışması veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylığa hak kazanması; hak sahibi erkek çocukların 18 yaşını, orta öğrenim yapması halinde 20 yaşını, yükseköğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurması; hak sahibi kız çocuklarının evlenmesi vb. haller, bağlanan aylık ve gelirlerin kesilmesini gerektiren haller olarak açık düzenlemeye kavuşturulmuştur. Hak sahiplerinin bunun dışında kalan bazı kişisel durum değişiklikleri, aylık/gelir kesme nedeni yerine aylığın miktarına etki eden hal olarak dikkate alınmıştır. Örneğin, ölen sigortalının aylık bağlanmış çocuğu bulunmayan dul eşinin çalışması veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık bağlanması durumunda, ölen sigortalının aylığına %75 yerine %50 oranında hak sahibi olacağı esası benimsenmiştir (m. 34/I/a).

Aylık ve gelirlerin kesilmesini ya da azaltılmasını gerektiren durum değişiklikleri söz konusu olduğunda Kurumun bundan haberdar olmasını sağlamak amacıyla sigortalı ve hak sahiplerine bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Bu yükümlülük, sigortalı ve hak sahiplerinin tahsis talepli dilekçeleri ile Kuruma başvurdukları sırada imzaladıkları taahhütnameden doğmaktadır⁹⁰. Sigortalı ve hak sahipleri, tahsis talepli dilekçeleri ile Kuruma başvurduğunda, bağlanacak olan gelir ve aylıkların kesilmesini ya da düzeltilmesini gerektiren halleri Kuruma bir ay içerisinde bildireceğini, örneği Kurumca hazırlanan belgelerle taahhüt ederler⁹¹. İşte bu taahhüde aykırı olarak evlenme, yeniden çalışmaya başlama, gelir ve aylığa hak kazanma gibi durum değişikliklerini bir ay içerisinde Kuruma bildirmeyen sigortalı/hak sahipleri, Kurumun bu değişiklikler yaşanmamasına yaptığı yersiz ödemelerde Yönetmelik gereği kusurlu addedilirler⁹².

Yargıtay da bazı kararlarında, sigortalılık tescili, aylığa hak kazanma gibi durum değişikliklerini Kuruma bildirmeyerek Kurumun yersiz ödeme yapmasına sebep olan sigortalıları, imzaladıkları Beyan ve Taahhüt Belgesine atıfla kusurlu kabul etmiş; yapılan ödemelerin m. 96/I/a kapsamında iade edilmesi gerektiğini bildirmiştir⁹³.

⁹⁰ Hacıoğlu, 51-52.

⁹¹ Köprücü, 85.

⁹² Hacıoğlu, 52.

⁹³ Bkz. Y. 10. HD, 21.06.2010, E. 2009/3068, K. 2010/9031, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Ayrıca bkz. Y. 10. HD, 23.09.2014, E.

Beyan ve Taahhüt Belgesine dayanarak sigortalı ve hak sahiplerine kusur isnat edilirken bir hususa dikkat etmek gerekir. Söz konusu belge, Kurumun hazırladığı matbu bir taahhütname niteliğinde olup bağlanan gelir ve aylıkların kesilmesini gerektiren durum değişikliklerinin Kuruma bildirilmesi; aksi halde yapılan ödemelerin faiziyle birlikte ilgisinden tahsil edileceği hususunu düzenlemektedir. Ancak bu belgede sigortalı ve hak sahiplerinin bildirmesi gereken durum değişikliklerinin neler olduğu ya da bağlanan aylık ve gelirlerin kesilmesini gerektiren haller sayılmamışsa ilgililerin salt Beyan ve Taahhüt Belgesini imzalamış olmaları, meydana gelen yersiz ödemede kusurlu sayılmalarını gerektirmemelidir⁹⁴.

Diğer taraftan, ilgililer Beyan ve Taahhüt Belgesinde bildirmeyi yükümlendiği durum değişikliklerini Kuruma bildirmeseler bile Kurum, bu değişikliklerden haberdar olmuş olabilir. Ölüm aylığı alan hak sahibi çocuğun çalışmaya başlamakla işverenince Kuruma bildirilmesi ya da kendisine Kurum tarafından yaşlılık aylığı bağlanması örneğinde olduğu gibi. Böyle bir durumda gelir ve aylıkların kesilmesini ya da azaltılmasını gerektiren durum değişikliğinden haberdar olmasına rağmen bağlanan aylık ve gelirleri aynen ödemeye devam ederek yersiz ödemede bulunan Kurum'un müterafik kusuru dikkate alınarak iadenin m. 96/I/a yerine m. 96/I/b kapsamında gerçekleştirilmesi daha adil gözükmemektedir⁹⁵. Bu durum bir Yargıtay kararında şu ifadelerle dile getirilmiştir⁹⁶: "... Kurum'un iki aylık alındığından çok önceden haberdar olduğu halde, mükerrer ödemeleri sona erdirmemekle hatalı davrandığı gözetildiğinde: 6111 Sayılı Kanununun 44. maddesiyle değişen 5510 Sayılı Kanununun 96. maddesinin "b bendi gereği, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru 5 yıl içinde yapılan yersiz ödemeler toplamının, ilgiliye tebliğ tarihinden itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin olduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan itibaren hesaplanacak yasal faizi ile, davalının Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilerek, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınmasına karar verilmesi gerekirken; yazılı şekilde karar verilmiş olması, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir". Emekli iken 657 sayılı Kanun'a tabi olarak çalışmaya başlayan bir sigortalıya bu durum fark edilmeden dört yıl dokuz ay boyunca ödenen yaşlılık aylıklarının geri istendiği bir uyuşmazlıkla ilgili bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi de benzer değerlendirmede bulunmuştur. İyi yönetim ilkesi ışığında yaptığı değerlendirmede Mahkeme, idarenin bütünlüğü ilkesine atıfla, başvurucuya ödenen yaşlılık aylığının kesilmesini sağlamak üzere başvuru sahibinin görev yaptığı kamu kurumu ile Sosyal Güvenlik Kurumu arasında herhangi bir iletişimin sağlanmadığı, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun da bu konuda

2013/22050, K. 2014/18325, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (17.08.204).

⁹⁴ Hacıoğlu, 105. Benzer yönde bkz. Kırmızı, 536; Köprücü, 85-86.

⁹⁵ Aynı yönde bkz. Kırmızı, 536-537; Civan, 1040-1041. Benzer yönde bkz. Aydın, 785.

⁹⁶ Y. 10. HD, 24.05.2011, E. 2010/682, K. 2011/7469, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

herhangi bir araştırmaya gitmeyip hareketsiz kaldığı hususlarını gözeterek başvurucuya ödenen aylıkların m. 96/I/a kapsamında iade edilmesinin aşırı ve orantısız olduğuna kanaat getirmiştir⁹⁷.

Yukarıda değindiğimiz üzere, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te değişikliğe gidilerek bu düzenleme sigortalı lehine yumuşatılmıştır⁹⁸. Yönetmelik'in 5. maddesinin birinci fıkrasına eklenen bir cümle ile bildirmeyi taahhüt ettiği durum değişikliğini Kuruma bildirmeyen sigortalı ya da hak sahibinin, sigortalı olduğunun bildirim yükümlüleri tarafından bir ay içerisinde Kuruma bildirilmesi ya da bu kişilere Kurum tarafından yeni bir gelir ve aylık bağlanması halinde kusurlu sayılmayacağı kabul edilmiştir⁹⁹. Ayrıca, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ek m. 10'da, aylık ve gelir almakta iken, yeniden çalışmaya başladığı için gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği daha sonra tespit edilenlere yapılan yersiz ödemelerde sadece çalışılan süreler esas alınarak m. 96/I/b'ye göre işlem yapılacağı açıkça düzenlenmiştir. Kurumun basit bir kontrol ile tespit edebileceği evlilik, yaş, eğitim durumu gibi gelir ve aylıkların kesilmesini gerektiren kişisel durum değişiklikleri için de benzer bir düzenleme yapılarak yersiz ödemelerin m. 96/I/b bendi kapsamında iadesi düşünmeye değerdir.

c. Sahte Bilgi ve Belgelerle Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlanılması

Sosyal sigorta yardımlarının sağlanmasına dayanak oluşturan bilgi ve belgelerin sahte olarak düzenlenmesi, ilgililerin kusuruna dayanan bir başka yersiz ödeme halidir¹⁰⁰. Sahte sağlık raporları ile Kurumdan haksız olarak aylık, gelir ve ödenek alınması; sunulan sağlık hizmetlerinden yersiz olarak yararlanması bunun tipik örneğini oluşturur¹⁰¹. Sözü edilen sahte raporlar ve bu raporların dayanağı olan tıbbi belgeler, gerek geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanmada, gerekse Kurumca ödenecek tutarın ve Kurumun bu ödeneği sağlamakla yükümlü olduğu sürenin belirlenmesinde dikkate alınacağından

⁹⁷ AYM, 09.03.2016, B. No. 2013/8074, RG. 27.04.2016, 29696, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

⁹⁸ Bkz. yukarıda IV, A.

⁹⁹ Yönetmelik değişikliğinde her ne kadar bildirim yükümlüleri tarafından bir aylık süre içerisinde Kuruma bildirilmesi şartı aranmışsa da bir aylık süre geçtikten sonra bildirim yapıldığı ya da bildirim hiç yapılmadığı haller, iyi yönetim ilkesinin ihlali olarak görülebildiği sürece, yersiz ödemelerin m. 96/I/b bendi kapsamında iade edilmesi gerektiği yönünde bkz. Civan, 1041.

¹⁰⁰ Esnaf sicil kaydının sahteliğinden kaynaklanan bir uyumsuzluk için bkz. Y. 10. HD, 21.12.2015, E. 2014/15394, K. 2015/22712, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne taşınan, sahte esnaf odası kaydıyla ilgili bir yersiz ödeme uyumsuzluğu için bkz. AYM, 08.06.2021, B. No. 2018/10145, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

¹⁰¹ Hacıoğlu, 50.

Kurumun yersiz ödemede bulunmasına yol açmaktadır. Bunun gibi, sürekli iş göremezlik geliri ile malullük ve yaşlılık aylığına hak kazanmada dikkate alınan meslekte kazanma ya da çalışma gücü kaybını içeren sağlık raporlarının sahte olarak düzenlenmesi yoluyla da Kurum, yersiz ödemede bulunabilir. Bu şekilde meydana gelen yersiz ödemelerin 96. maddenin (a) bendi kapsamında Kuruma iadesi gerektiği açıktır¹⁰².

Sahte oda kaydına dayalı yersiz ödemelerle ilgili olarak Yargıtay bir kararında, usulsüzlüğü iddia edilen kaydın oluşturulmasında sigortalının bir katkısının veya katılımının olup olmadığı, ve sigortalı hakkında sahtecilik nedeniyle açılmış bir davanın bulunup bulunmadığının araştırılması gerektiğini belirtmiş; sigortalı hakkında kesinleşmiş bir mahkumiyet kararının bulunmaması ve oda kaydının hata sonucu yapıldığının anlaşılması durumunda uyumsuzluk konusu döneme ilişkin primleri tahsil eden Kurumun bu primleri uzun süre kullanmış olması dolayısıyla bu sigortalılık süresini iptal etmesinin objektif iyi niyet kurallarıyla bağdaşmayacağına hükmetmiştir¹⁰³.

Sahte bilgi ve belgelerle sosyal sigorta yardımlarından yararlanılmasına bir başka örnek, sahte kimlik ibrazı ile sağlık hizmetlerinden faydalanmadır¹⁰⁴. Bu konuyla ilgili olarak Kanun'un 71. maddesinde özel bir hüküm sevk edilmiş durumdadır. Yetmiş birinci maddenin ikinci fıkrasında, genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin kendi adına bir başkasının sağlık hizmeti almasının veya Kurumdan haksız bir menfaat temin etmesinin yasak olduğu belirtildikten sonra, bu fiilleri işleyenlerden Kurumun uğradığı zararın iki katının kanuni faiziyle birlikte tahsil edileceği hüküm altına alınarak 96. madde dışında bir tanzim usulü benimsenmiştir¹⁰⁵.

d. Sahte Hizmet Kazandırılmak Suretiyle Sosyal Sigorta Yardımlarından Yararlanılması

Sahte hizmet kazandırılmak suretiyle sosyal sigorta yardımlarından yararlanılması, yersiz ödemede ilgilinin kusurunun bulunduğu bir başka hal olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahte hizmet kazandırmaya yönelik eylemler çeşitli şekillerde görülebilir. Sigortalı, Kanun kapsamında yer alıp usulüne uygun

¹⁰² Yaşlılık aylığı bağlanmasına esas sağlık raporundaki usulsüzlüğe sigortalının iştirakinin ve sağlık raporundaki usulsüzlüğü bilerek Kurumdan tahsis talebinde bulunup bulunmadığı ve bu konuda Kurum müfettiş incelemesinin ya da savcılık soruşturmasının bulunup bulunmadığı araştırılarak, sigortalıya bağlanan yaşlılık aylıklarının Kurumun hatalı işleminden mi yoksa sigortalının kusurlu davranışı sonucu mu ödendiği belirlenerek karar verilmesi gerektiği yönünde bkz. Y. 10. HD, 09.11.2015, E. 2015/3123, K. 2015/18938, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Ayrıca bkz. Y. 10. HD, 16.01.2017, E. 2016/2750, K. 2017/12, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁰³ Y. 21. HD, 19.03.2009, E. 2008/6852, K. 2009/4176, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁰⁴ Hacıoğlu, 50.

¹⁰⁵ Köprücü, 87-88.

olarak tescil edilmiş bir işyerinde sigortalı olarak gösterilerek adına sahte hizmet bildirilebileceği gibi sigortalıya hayali bir işyerinden kazandırılan hizmetler de söz konusu olabilir¹⁰⁶. Bu durum, esasen, Kuruma ibraz edilen belgelerle gerçeğe aykırı bildirimde bulunulması şeklindeki yersiz ödemenin bir türünü oluşturmaktadır¹⁰⁷. Bundan başka, bilgisayar ortamında sigortalı için tutulan hizmet kütüğüne usulsüz giriş yapılarak sahte hizmet kazandırılması söz konusu olabilir.

Önemle belirtmek isteriz ki usulsüz prim girişiyle yapılan her yersiz ödeme, ilgililerin kusurundan ileri gelmeyebilir. İlgililerin dahil olmadan Kurum çalışanlarının fiilleri de böyle bir yersiz ödemeye yol açabilir¹⁰⁸. Yargıtay da bir kararında usulsüz prim girişi nedeniyle yapılan yersiz ödemelerin her zaman ilgililerin kusurundan ileri gelmeyeceğine işaret etmiş¹⁰⁹; yapılan inceleme sonucunda, yersiz ödemenin sigortalının bilgisi dışında Kurum personeline yapılan usulsüz girişlerden kaynaklandığının tespit edilmesi durumunda iadenin m. 96/I/a yerine m. 96/I/b'ye göre gerçekleştirileceğini bildirmiştir¹¹⁰. Davacılar hak sahibi sıfatıyla bağlanan ölüm aylığının, bu aylığa esas maluliyet aylığının, vefat eden sigortalı adına usulsüz olarak kaydedilen primler değerlendirilmek suretiyle bağlandığı iddia olunan bir uyuşmazlıkta ise, ölen sigortalının usulsüz prim girişi yapıldığı gün maluliyet aylığı tahsis talebinde bulunmasından hareketle sigortalının yersiz ödemedeki hilesini ortaya koymuş; davacılar ödenen ölüm aylıklarının m. 96/I/a çerçevesinde iade edilmesi gerektiğine karar vermiştir¹¹¹.

e. Boşanma Nedeniyle Gelir ve Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eşle Fiilen Birlikte Yaşanması

Ölen sigortalının geride kalan eş ve kız çocuklarına aylık/gelir bağlanabilmesi, onların evli olmamalarına bağlıdır (5510 s. Kanun m. 34 ve bu maddeye yollama yapan m. 20). Evli olduğu için kendilerine gelir veya aylık bağlanmayan kimi hak sahipleri, eşlerinden *kâğıt üzerinde* boşanarak gelir/aylık

¹⁰⁶ Hacıoğlu, 48.

¹⁰⁷ Bkz. yukarıda VI, C, 2, a.

¹⁰⁸ Köprücü, 84.

¹⁰⁹ Bkz. Y. 10. HD, 15.03.2012, E. 2012/3888, K. 2012/4937, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹¹⁰ Prim ödeme gün sayısına usulsüz olarak altmış gün eklenen sigortalı ile ilgili olarak sigortalının Kurumu yanılttığı ya da kasıtlı davranışı ile olaya sebebiyet verdiği yönünde delil ve emare bulunmadığından, iadenin m. 96/I/b kapsamında gerçekleştirilmesi yönünde bkz. Y. 21. HD, 17.04.2013, E. 2013/3260, K. 2013/7742, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Kamu görevlisinin kusurunun sigortalıya yükletilemeyeceği yönünde bkz. Y. 10. HD, 18.09.2024, E. 2024/8487, K. 2024/8646, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

¹¹¹ Y. 21. HD, 04.10.2010, E. 2009/12851, K. 2010/9336, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

bağlanması için Kuruma başvurabilmektedir¹¹². Bu şekilde, kanuna karşı hiyleye¹¹³ başvurarak kendilerine gelir ve aylık bağlanan hak sahiplerine yapılan ödemeler, ilgililerin kusuruna dayanan yersiz ödemeler olarak Kuruma iade edilmektedir¹¹⁴. Bu husus, Kanun'un 56. maddesinde de düzenlemeye konu edilmiştir.

Gelir ve aylık bağlanamayacak hallerin düzenlendiği 56. maddenin son fıkrasında “Eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları kesilir. Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar, 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır” şeklinde bir hükme yer verilerek boşandıktan sonra eşle birlikte yaşama, gelir ve aylık kesme nedeni (a fortiori gelir ve aylık bağlama engeli) olarak ele alınmıştır¹¹⁵. Bu düzenleme, başta eşitlik ve özel yaşamın gizliliği ilkesi olmak üzere Anayasaya uygunluk noktasında itirazları¹¹⁶ gündeme getirmişse de Anayasa Mahkemesi bu itirazları reddetmiştir¹¹⁷. Düzenlemenin amacından hareket eden Mahkeme, söz konusu kuralın, ölüm aylığı alma hakkının kötüye kullanılmasını engellemeyi amaçladığını, bu nedenle hukuk devletine aykırı bir düzenleme olarak görülemeyeceğini belirtmiş; eşitlik ilkesi açısından da resmi evliliği olmadan birlikte yaşayanlar ile ölüm aylığı alabilmek için hakkını kötüye kullanarak resmi evliliğini boşanma ile sonlandırıp boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşamaya devam edenler arasında karşılaştırma yapılamayacağı sonucuna varmıştır.

Anayasa Mahkemesi, boşanmanın aylık alma amacıyla yapılmasından söz ederek ilgili düzenlemeyi Anayasaya uygun bulmuşsa da 56. maddenin lafzı, eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı tespit edilen tüm hak sahiplerinin aylık/gelirinin kesilmesini gerektirmektedir. Diğer bir anlatımla, hak sahiplerinin hangi saikle hareket ettikleri, Kurumdan gelir/aylık almak amacıyla boşanıp boşanmadıkları üzerinde durmamaktadır. Uygulamada da hükmün lafzından hareketle, boşandığı eşiyile birlikte yaşadığı tespit olunan kişilere yapılan ödemelerin her halükârda yersiz kabul edilerek iadeye konu edildiği görülmektedir¹¹⁸: “... 56 ncı maddede oldukça yalın olarak “eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen” ibare-

¹¹² Uşan, 481.

¹¹³ Hukuki nitelendirme için bkz. Hacıoğlu, 54; Hacıoğlu, Boşanma, 1078; Duman, 114, 116; Kabakçı, 444; Köme Akpulat, Boşanma, 404; Uşan, 481; Turan, 127; Centel, Boşanma, 193; Arıcı, 459; Alper, 314; Köprücü, 67-68.

¹¹⁴ Hacıoğlu, Boşanma, 1092-1093.

¹¹⁵ Köme Akpulat, Boşanma, 401; Ertürk, 971; Köprücü, 70. Ayrıca bkz. Y. 10. HD, 02.05.2024, E. 2024/4429, K. 2024/4809; Y. 10. HD, 13.10.2021, E. 2021/2208, K. 2021/12074, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹¹⁶ İtirazlar için bkz. Turan, 125 vd.; Tuncay, 518; Köme Akpulat, Boşanma, 411 vd.

¹¹⁷ AYM, 28.04.2011, E. 2009/86, K. 2011/70, RG. 15.12.2011, 28143, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

¹¹⁸ Örneğin bkz. Y. 10. HD, 15.02.2024, E. 2024/337, K. 2024/1391, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024). Y. 10. HD, 02.05.2024, E. 2024/4429, K. 2024/4809; Y. HGK,

leri yer almakta olup, kanun koyucu tarafından örneğin; “sosyal güvenlik kanunları kapsamında ölüm aylığına hak kazanmak amacıyla eşinden boşanan”, “hak sahibi sıfatını haksız yere elde etme amacıyla eşinden boşanan”, “gerçek boşanma iradesi söz konusu olmaksızın (muvazaalı olarak) eşinden boşanan” veya bunlara benzer ifadelerle yer verilmiş, sade olarak kaleme alınan metinle uygulama alanı genişletilmiştir. Maddede boşanma amacına-saikine yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğinden, gerek Kurumca, gerekse yargı organlarının uygulama yapılırken; eşlerin boşanma iradelerinin gerçekliğinin-samimiliğinin araştırılıp ortaya konulması söz konusu olmamalı, boşanmanın muvazaalı olup olmadığına ilişkin herhangi bir araştırma-irdeleme ve boşanma yönündeki kesinleşmiş yargı kararının geçerliliğinin sorgulaması yapılmamalı, özellikle, kesinleşmiş yargı organının verdiği karara dayanan “boşanma” hukuki durum ve sonucunun eşlerin gerçek iradelerine dayanıp dayanmadığının araştırılmasının bir başka organın yetki ve görevi içerisinde yer almadığı, kaldı ki, 4721 sayılı Türk Medeni Kanununda “anlaşmalı boşanma” adı altında hukuki bir düzenlemenin de bulunduğu dikkate alınmalıdır. Şu durumda sonuç olarak vurgulanmalıdır ki, boşanma tarihi itibarıyla gerçek-samimi boşanma iradelerine sahip olan (evlilik birliği temelinden sarsılan) veya olmayan tüm eşlerin, maddenin yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden itibaren her ne sebeple olursa olsun eylemli olarak birlikte yaşadıklarının saptanması durumunda gelirin-aylığın kesilmesi zorunluluğu bulunmaktadır”.

Bu şekilde lafzi bir yoruma gidilmesi bizce isabetli değildir¹¹⁹. Elli altıncı maddenin gerekçesinde belirtildiği üzere hüküm, hakkın kötüye kullanımını önlemek amacıyla çıkarılmıştır. Amaçsal yorum, lafzi yoruma üstün tutularak düzenlemenin uygulama alanı kanuna karşı hile teşkil eden boşanma vakalarıyla sınırlanmalıdır¹²⁰. Aksi yaklaşım, Anayasa Mahkemesi gerekçesinin de göz ardı edilmesi anlamına gelecektir. Kanun koyucunun “Ölüm geliri veya aylığı bağlanması için eşinden boşandığı belirlenen eş ve çocuklara, bağlanmış olan gelir ve aylıklar kesilir...” yerine “Eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları kesilir...” şeklinde bir düzenlemeye gitmesinin sebebi, hak sahiplerinin kanunu dolanma kastıyla hareket ettiğini ispatta yaşanabilecek güçlüğü bertaraf etmektir¹²¹. Kanun koyucu bu düzenlemeyle Kurum lehine bir karine ihdas ederek ispat yükünü ters çevirmiş olmaktadır¹²². Böylece Kurum, hak sahiplerinin Kurumdan gelir/aylık almak amacıyla boşandıkları hususunda ken-

10.02.2016, E. 2015/10-532, K. 2016/135, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹¹⁹ Kabakçı, 447. Aksi yönde bkz. Arıcı, Değerlendirme 2017, 526; Aydın, Değerlendirme 2019-2020, 567; Köprücü, 77.

¹²⁰ Hacıoğlu, Boşanma, 1081-1083. Benzer yönde bkz. Kabakçı, 444; Civan, Değerlendirme, 589-590.

¹²¹ Hacıoğlu, Boşanma, 1081; Kabakçı, 448.

¹²² Hacıoğlu, Boşanma, 1081; Kabakçı, 448; Civan, Değerlendirme, 590.

di üzerine düşen ispat yükünden kurtularak, salt fiili birliktelik olgusunu¹²³ ispat etmek suretiyle hak sahiplerine bağlanan aylık/gelirleri kesip yapılan ödemeleri 96. madde çerçevesinde geri alabilecek; hak sahipleri de boşanılan eşle birliktelikleri bulunmadığı hususu yerine kanunu dolanma amacıyla boşanmadıklarını ispat ederek Kurum işleminin iptalini sağlayabileceklerdir¹²⁴. Bu noktada boşanma nedeni, boşanmanın çekişmeli olup olmadığı, eşlerin nafaka ve tazminat talebinde bulunup bulunmadığı hususları önem kazancaktır¹²⁵.

f. Gelir ve Aylıkların Kesilmesi Gerektiği Halde Durumun Gizlenmesi ve/veya Bildirilmemesi

Sigortalı ya da hak sahibine bağlanan aylıkların kesilmesini gerektiren durum değişikliklerinin Kurumdan gizlenmesi ya da Kuruma bildirilmemesi nedeniyle yapılan yersiz ödemeler de ilgililerin kusurundan ileri gelen yersiz ödemelerdir. Sigortaya tabi bir işte çalıştığı halde bu durumu gizleyerek/bildirmeyerek aylıklı almaya devam etmek, bunun tipik örneğini oluşturmaktadır¹²⁶.

Bağlanan aylık ve gelirlerin kesilmesini gerektiren çalışma ya da Kurumdan aylık/gelir alma gibi durumlar bakımından bir hususa dikkat çekmekte yarar vardır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, sigortalı ya da hak sahibi bu durumları Kuruma bildirmese bile Kurum, ilgili kişinin çalıştığı ya da Kurumdan başka bir aylık/gelir almakta olduğundan haberdar ise yersiz ödemenin yapılmasında Kurumun da kusuru bulunduğu dikkate alınarak iadenin m. 96/I/b'ye göre gerçekleştirilmesi gerekir¹²⁷. İkincil mevzuatta da bu yönde değişiklikler yapılmıştır. Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesine eklenen fıkra ile aylık ve geliri kesilmesi gerektiği halde bunu Kurumdan gizleyen sigortalı ya da hak sahibinin sigortaya tabi bir faaliyette bulunduğu bir ay içinde bildirim yükümlüleri tarafından Kuruma bildirilmesi ya da bu kişilere Kurumca yeni bir gelir ve

¹²³ Mevcut Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemesi uygulamasında fiili birliktelik olgusunun tespiti için bkz. Sümer/Kayırgan, 749 vd.

¹²⁴ Hacıoğlu, Boşanma, 1082; Kabakçı, 448. Hak sahiplerinin ölüm aylığına hak kazanmak üzere boşanmadıklarını değil Kurumca iddia edilenin aksine olayda "fiilen birlikte yaşama"nın söz konusu olmadığını kanıtlamak durumunda oldukları yönündeki karşı görüş için bkz. Centel, Boşanma, s. 196; Cengiz, s. 9.

¹²⁵ Hacıoğlu, Boşanma, 1082.

¹²⁶ Benzer şekilde, Emekli Sandığından aylık aldığını gizleyen davalıya yapılan yersiz ödemenin m. 96/I/a kapsamında iade edilmesi gerektiği yönünde bkz. Y. 10. HD, 13.01.2014, E. 2011/17225, K. 2014/117, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹²⁷ Bağ-Kur emeklisi olarak maaş alırken kendisine ikinci bir aylık bağlanan kişiden talep edilen yersiz ödemelerde Kurumun da hatası bulunduğu, iadenin m. 96/I/b'ye tabi olması gerektiği yönünde bkz. Y. 21. HD, 10.09.2018, E. 2017/4418, K. 2018/6105, karar için bkz. Balcı, 1425.

aylık bağlanması halinde kusurlu sayılmayacağı kabul edilmiş; Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ek m. 10 ile aylık ve gelir almakta iken, yeniden çalışmaya başladığı için gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği daha sonra tespit edilenlere yapılan yersiz ödemelerde sadece çalışılan süreler esas alınarak m. 96/I/b'ye göre işlem yapılacağı açıklığa kavuşturulmuştur¹²⁸.

g. Sigortalılar ile Gelir veya Aylık Alanlara Yapılan Ödemelerden Hak Sahipliği Sona Ermesine Rağmen Tahsilat Yapılması

İlgililerin kusurlu davranışlarından kaynaklanan yersiz ödemelerle ilgili Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te yapılan sayımda sigortalılar ile gelir ve aylık alanlara yapılan ödemelerden hak sahipliği sona ermesine rağmen herhangi bir kişi tarafından tahsilat yapılmasına da yer verilmiştir. Kurumdan aylık ya da gelir almakta iken vefat eden kişilerin banka hesaplarından çekilmeye devam olunan aylık/gelirler olarak karşılaşılan bu ödemeler¹²⁹, Yönetmelik gereği m. 96/I/a'nın uygulama alanına alınmışsa da kanaatimizce bu ödemeler 96. madde yerine genel hükümler çerçevesinde Kuruma iade edilmelidir¹³⁰.

Doksan altıncı madde, geçersiz de olsa bir sosyal sigorta ilişkisi çerçevesinde yapılan ödemeleri konu almakta; Kurumun hatalı değerlendirmelerde bulunması neticesinde meydana gelen yersiz ödemelerde ilgilinin kusuru bulunup bulunmamasına göre Kurumun alacak hakkını sınırlamaktadır. Vefat eden sigortalı ya da hak sahibinin gelir ve aylıklarının çekilmesi bu kapsamda yer almadığından¹³¹, çekilen gelir/aylıkların geriye doğru on yıl süreyle sınırlı olarak iade edilmesine gerek olmadığı kanaatindeyiz¹³².

3. Kurumun Kusurundan Kaynaklanan Yersiz Ödemeler

a. Sigortalı Tescil ve Hizmet Kayıtlarının Usulüne Uygun Olarak Tutulmaması

Sigortalı ve hak sahiplerinin sosyal sigorta yardımlarına hak kazanıp kazanmadığı, yapılacak ödemeler ile bağlanacak gelir ve aylıkların miktarı, bilgisayar ortamında her bir sigortalı için tutulan hizmet kütüğündeki kayıtlar esas alınarak Kurumca saptanır. Hizmet kayıtları, sigortalıların zorunlu sigorta kapsamındaki çalışmalarına, yurt içi ve yurt dışı hizmet borçlanmalarına, isteğe bağlı sigorta kapsamındaki sürelerle ait giriş ve çıkış tarihleri, prim

¹²⁸ Bkz. yukarıda IV, A.

¹²⁹ Özdemir, 166.

¹³⁰ Özdemir, 167 vd.; Hacıoğlu, 60-61; Köprücü, 82-83. Aylık almakta iken vefat eden kişilerin hesaplarından çekilen aylıklarla ilgili uyuşmazlıklarda 5510 sayılı Kanun'un uygulanma kabiliyeti bulunmadığı hakkında bkz. Y. 10. HD, 23.09.2014, E. 2014/17195, K. 2014/18377, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹³¹ Aksi yönde bkz. Aydın, 848-849.

¹³² Hacıoğlu, 61.

ödeme gün sayıları ve prime esas kazançlar ile diğer bilgilerini kapsar. Sözü edilen kayıtların güncel, doğru ve eksiksiz oluşturulması esastır. Bu husus, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'nin 22. maddesinde de açıkça düzenlenmiş; tescil kaydı bulunmayan bir kimse adına hizmet kaydının oluşturulamayacağı; tescil ve hizmet kayıtlarındaki sigortalının adı, soyadı, sosyal güvenlik sicil numarası gibi bilgiler uyuşmadan hizmet kaydına bilgi girişi yapılamayacağı; bir sigortalı adına ayda otuzu, yılda üç yüz altmışı aşan prim gün sayısı bulunan veya başka bir sigortalının hizmetini gösteren hizmet kaydının düzenlenemeyeceği belirtilmiştir¹³³.

Kurumda görevli personelin sigortalı tescil ve hizmet kayıtlarını gerçeğe aykırı olarak oluşturması, kayıtların tutulması sırasında yapılan usulsüzlükler Kurumun yersiz ödeme yapmasına yol açar. Kurum çalışanlarının söz konusu fiilleri Kuruma atfedilerek sigortalı tescil ve hizmet kayıtlarının usulüne uygun olarak tutulmaması Kurum kusuru olarak telakki edilir.

Dikkatsizlik sonucu sigortalıya ait hizmetlerin bir başka sigortalı adına kaydedilmesinde olduğu üzere, usulsüz işlemler Kurum çalışanlarının ihmalden kaynaklanabileceği¹³⁴ gibi sigortalı adına sahte hizmet kazandırma şeklinde Kurum çalışanlarının kasıtlı davranışlarından da doğabilir¹³⁵. Kurum çalışanlarının kastından kaynaklanan yersiz ödemelerde sigortalı ya da diğer ilgililerin iştiraki söz konusu ise iadenin m. 96/I/a çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekir. Yargıtay da yersiz olarak bağlanan maluliyet aylığına ilişkin bir uyuşmazlıkta, (muris) sigortalının katılımıyla prim ödeme hesabına hileli yoldan giriş yapıldığı gerekçesiyle, iadenin m. 96/I/a bendine göre gerçekleştirilmesine karar vermiştir¹³⁶.

b. Mevzuat Hükümlerinin Yanlış Yorumlanması

Sosyal sigortalar hukukunun, bir yandan karmaşık hükümler ile düzenlenmesi diğer taraftan konuya ilişkin mevzuatın sıkça değiştirilmesi karşısında takibinin oldukça güç olduğu, konunun uzmanlarının dahi duraksayabildiği bir hukuk dalı olması sebebiyle sigortalılık ve sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma konusunda hatalı değerlendirmelerde bulunulması muhtemeldir¹³⁷. Bu husus, Kurum tarafından çıkarılan genelgelerin çokluğundan da anlaşılabilir¹³⁸.

¹³³ Hacıoğlu, 68-69.

¹³⁴ Sigortalıya ait hizmetlerin bir kısmının isim benzerliği nedeniyle bir başka sigortalıya mal edilmesinden kaynaklanan yersiz ödemede iadenin m. 96/I/b kapsamında gerçekleştirilmesi ile ilgili bkz. Y. 10. HD, 11.06.2014, E. 2013/19214, K. 2014/14527, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

¹³⁵ Köprücü, 90-91.

¹³⁶ Y. 21. HD, 04.10.2010, E. 2009/12851, K. 2010/9336, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

¹³⁷ Köme Akpulat, 195; Hacıoğlu, 70.

¹³⁸ Hacıoğlu, 70.

En başta, ilgililerin sigortalılık niteliği taşıyıp taşımadıkları, tabi olunan sigortalılık statüsü gibi konularda mevzuat hükümleri doğru değerlendirilmemiş olabilir. Bir Yargıtay kararına konu olduğu gibi, vekâlet sözleşmesine tabi olarak yürütülen bir faaliyetle ilgili olarak bu faaliyetin hizmet akdine dayandığının kabulü ile bu döneme ilişkin hizmetler, sigortalıya yaşlılık aylığı bağlanırken dikkate alınmış ve dolayısıyla yersiz ödeme yapılmış olabilir¹³⁹. Sigortalılık niteliği dışında sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma şartları, sağlanacak yardımların süresi ve kapsamı konusunda da mevzuat hükümleri yanlış yorumlanmış; bu yolla ilgililere yersiz ödemede bulunulmuş olabilir. Bu şekilde meydana gelen yersiz ödemelerin 96. maddenin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında iadesi gerekmektedir.

c. Hesaplamalarda Yanlış Yapılması

Kurum nezdinde tutulan kayıtların usulsüzlüğü ya da mevzuat hükümlerinin yanlış yorumlanması söz konusu olmaksızın hesaplamalarda yapılan hatalar da Kurumun yersiz ödeme yapmasına yol açabilir. Bu suretle sigorta yardımlarına hak kazanamayacak kişiler bu yardımlardan yararlanmış olabileceği gibi fazla yapılan ödemeler de söz konusu olabilir. Bu tip hesaplama hatalarına dayalı olarak ilgililere sağlanan yersiz ödemelerin Kuruma iadesi, yine 96. maddenin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında gerçekleştirilecektir.

VII. Yersiz Ödemelerin İadesi

A. Yersiz Ödemelerin Tespiti

Doksan altıncı madde ile Kurumun yersiz ödemededen doğan alacak hakkı yersiz ödemenin tespit edildiği tarihten geriye doğru belirli bir süre ile sınırlandırılmış olmasına rağmen, maddede yersiz ödemelerin tespitine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Konu, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te ele alınmış ve yersiz ödemenin, kontrol, denetim, inceleme, Sayıştayca kesin hükme bağlama veya yargılama sonucunda tespit edileceği belirtilmiştir (m. 7). Yersiz ödemenin ne kadar süre içerisinde tespit edilebileceği ise ne doksan altıncı maddede ne de Yönetmelik'te düzenlenmiştir. Bu önemli bir eksiklik. Bu eksikliğin, yersiz ödemenin uzun yıllar sonra tespit edilerek iadeye konu edilmesi şeklinde hukuki istikrarla bağdaşmayacak uygulamalara yol açabileceği¹⁴⁰; Alman hukukunda bu riskin, Alman Sosyal Kanunu X'da yersiz ödemeye neden olan hatalı Kurum işlemlerinin geri alınması ve kaldırılmasına ilişkin hükümler sevk edilmek suretiyle giderildiğine yukarıda işaret edilmişti¹⁴¹.

¹³⁹ Y. 10. HD, 03.05.2011, E. 2011/716, K. 2011/6600, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁴⁰ Bkz. yukarıda IV, B.

¹⁴¹ Bu hükümler için bkz. yukarıda IV, B.

5510 sayılı Kanun, Alman Sosyal Kanunu X'da olduğu üzere, Kurum işlemlerinin kaldırılması ve geri alınmasına ilişkin hüküm içermediği gibi genel olarak mevzuatımızda idari işlemlerin düzeltilmesi, kaldırılması ya da geri alınmasını düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. İçtihadî bir hukuk dalı olma özelliğine sahip idare hukukunda bu mesele, yargı kararlarından hareketle, hukukî güvenlik ve hukukilik (legalite) arasındaki denge dikkate alınarak¹⁴² esasa bağlanmaktadır¹⁴³.

Hukuka aykırı olmakla birlikte ilgilisi lehine bir durum yaratan idari işlemlerin geri alınmasında iki içtihadî birleştirme kararı ön plana çıkmaktadır: yanlış intibak işleminin geri alınması ile ilgili olarak Yargıtay İçtihadî Birleştirme Genel Kurulu'nun 1973 tarihli kararı¹⁴⁴ ile hatalı terfi işleminin geri alınması ile ilgili olarak Danıştay İçtihadî Birleştirme Genel Kurulu'nun 1973 tarihli kararı¹⁴⁵. Bu kararlarda, idarenin açık hatası, ilgilinin gerçek dışı beyanı ve hilesi ile yokluk ve mutlak butlan halleri hariç, idari işlemlerin ancak iptal davası açma süresi içinde, iptal davası açılmış ise dava sonuçlanıncaya kadar geri alınabileceği hüküm altına alınmış durumdadır.

5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu, Kurum'un, bu Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tabi olduğunu düzenlemekteyse de Kurum kamu tüzel kişiliğini haiz, bir hizmet yerinden yönetim kuruluşu olarak kamu kurumu vasfını taşımaktadır¹⁴⁶. Bu nedenle tesis ettiği işlemleri makul süre içinde geri alıp düzeltmesi gerektiğinde tereddüt edilmemelidir. Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru yoluyla önüne gelen uyuşmazlıklarda bu hususa sıklıkla dikkat çekmektedir¹⁴⁷. İyi yönetim ("good governance") ilkesinden hareket eden Mahkeme, yersiz ödemenin on altı yıl sonra tespit edildiği bir uyuşmazlıkla ilgili olarak "*Başvuruya konu olayda ... bütünüyle idarenin gözetimi ve denetimi altında gerçekleştirilen bir idari işlem den makul görülemeyecek bir süre sonunda geri dönülmesinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre somut olayda idare tarafından ölüm aylığı ödemelerinin yersiz olduğu yönündeki hatalı işlemin ancak yaklaşık on altı yıl sonra tespit edildiği, kamu kurumlarının uygun zamanda, uygun yöntemle ve tutarlı olarak hareket etme sorumluluğunda başarısız olduğu anlaşılmıştır. Başvurucunun yaşlılık aylığının kesilmesi ve ödenen aylıkların kendisinden geri istenilmesinin kendisine önemli bir külfet yüklediği ortadadır. Kaldı ki bu kadar uzun bir süre sonra yaşlılık*

¹⁴² Akyılmaz/Sezginer/Kaya, 500-501.

¹⁴³ İdari işlemlerin kaldırılması ve geri alınması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tan, 3 vd.; Bülbül, 16-20, 27 vd.

¹⁴⁴ Y. İBGK, 27.01.1973, E. 1972/6, K. 1973/2, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legal-bank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁴⁵ D. İBGK, 22.12.1973, E. 1968/8, K. 1973/14, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

¹⁴⁶ Özkaraca, 165.

¹⁴⁷ Örneğin bkz. AYM, 09.03.2016, B. No. 2013/8074; AYM, 28.11.2018, B. No. 2015/18918, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

aylığının iptal edilerek yapılan ödemelerin geri istenilmesi hukuk güvenliği ilkesini de zedelemektedir” şeklinde isabetli bir tespitte bulunmuştur¹⁴⁸. Kurum işleminin geri alınabileceği makul süreye ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında, Mahkeme'nin on dört yıl, beş yıl sekiz ay, dört yıl on bir ay, dört yıl dokuz ay gibi süreleri çok uzun bulduğu görülmektedir^{149, 150}.

Son olarak yersiz ödemenin tespit tarihi üzerinde durmak gerekir. 2018/38 sayılı Kurum Genelgesine göre, bu tarih, gelir veya aylığın baştan beri iptal edilmesi, belli bir tarihten sonra kesilmesi veya belli bir aralık için borç çıkarılması işlemlerine esas herhangi bir belgenin (soruşturma veya inceleme raporları, değişik mercilerden gelen yazılar vb.) Kurum evrak kaydına girdiği tarih olarak dikkate alınmalıdır. Genelgede verilen örnek şu şekildedir: 1993 yılından itibaren babasından dolayı ölüm aylığı almakta olan kız çocuğunun 01.01.1990 tarihinden itibaren Emekli Sandığına tabi çalıştığı yönünde Kurum evrak kaydına 04.04.2005 tarihinde giren Emekli Sandığı yazısına istinaden kız çocuğunun aylığının 2005/Mayıs ödeme dönemi itibarıyla durdurulduğu ve bankadan iadesinin istendiği ancak yersiz ödenen aylıklarla ilgili herhangi bir işlem yapılmadığı 2015 yılında dosyanın yeniden incelenmesi sırasında anlaşılrsa bile yersiz ödeme tespit tarihi Emekli Sandığı yazısının Kurum evrak kaydına girdiği 04.04.2005 tarihi olarak dikkate alınacak, iadesi gereken ödeme tutarları buna göre belirlenecektir.

B. İade Yükümlüsü

Doksan altıncı madde, “*Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen*” ödemelerin geri alınacağını hüküm altına almaktadır. Madde, yalnızca kimlere yapılan ödemelerin iadeye konu olacağını düzenlemekte; Kurumun iade talebini kimlere karşı ileri sürebileceğini açık-

¹⁴⁸ AYM, 28.11.2018, B. No. 2015/18918, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlabilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

¹⁴⁹ Kararlar için bkz. AYM, 25.10.2017, B. No. 2014/15723; AYM, 15.06.2021, B. No. 2020/22495, RG. 10.08.2021, 31564; AYM, 15.02.2017, B. No. 2014/5724; AYM, 09.03.2016, B. No. 2013/8074, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlabilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

¹⁵⁰ Yaşlılık aylığına esas bir kısım hizmetlerin sahte ve usulsüz olarak kazandırıldığı tespit edilen bir yersiz ödeme uyumsuzluğuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, denetim işleminin on yıl sonra yapılması ve usulsüzlüğün on yıl sonunda ortaya çıkarılmasını kamu makamları yönünden eleştiriye açık bir hal olarak nitelendirmekle birlikte bu durumu somut olayın koşullarında kamu makamları aleyhine bir kusur olarak yorumlamanın hakkaniyetli olmayacağını, esnaf odasının verdiği bilginin gerçeği yansıtmayacağını kamu otoritelerince bilinmesi gerektiğini düşündürtecek bir olgunun somut olayda bulunmadığını ifade etmiştir, karar için bkz. AYM, 08.06.2021, B. No. 2018/10145, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlabilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

lamamaktadır¹⁵¹. Bu açıdan Kuruma iade ile yükümlü olan kişilerin belirlenmesi icap etmektedir.

İade yükümlüsü kişilerin tespitinde iade talebinin hukuki niteliği belirleyici olmaktadır. Kurumun talep hakkının temelinde sebepsiz zenginleşme olduğu kabul edilmektedir¹⁵². Türk Borçlar Kanunu'nun 77 vd. maddelerinde düzenlenen sebepsiz zenginleşme, geçerli bir sebep olmaksızın bir kimsenin malvarlığından veya emeğinden zenginleşme olarak tanımlanmaktadır¹⁵³. Temelinde denkleştirici adalet düşüncesinin yer aldığı bu kurum¹⁵⁴ kamu hukuku alanında da etkisini doğurmaktadır¹⁵⁵.

Sigortalı ya da hak sahibi vb. kişilere yapılan yersiz ödemeler nedeniyle Kurum giderlerinin artmasına bağlı olarak Kurumun malvarlığında bir azalma meydana gelmekte; buna karşılık sigortalı ya da hak sahipleri bu ödemeler ile Kurum aleyhine zenginleşmektedir¹⁵⁶. Bu zenginleşme, Kurum tarafından yapılan aylık, gelir, ödenek vb. şeklinde ödemeler neticesinde ilgilinin malvarlığında meydana gelen fiili artış, "müspet zenginleşme" şeklinde gerçekleşebileceği gibi genel sağlık sigortası kapsamında sunulan sağlık hizmetlerinin ilgililerin malvarlığında azalmayı önlemesi gibi "menfi zenginleşme" şeklinde de gerçekleşebilir¹⁵⁷. Sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma hususunda Kanun'da öngörülen şartların bulunmaması, bu kazandırmaları sebepsiz (*sine causa*) kılarak ifa sonucu zenginleşmenin bir türü olan ve TBK m. 78'de ifadesini bulan "borçlanılmamış edimin ifası" olarak Kurum nezdinde bir alacak hakkı doğurmaktadır¹⁵⁸.

Sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkisinde iade yükümlüsü, malvarlığı haklı bir sebep olmaksızın bir başkası aleyhine artan, zenginleşen kişi¹⁵⁹ olduğundan, yersiz ödemede iade yükümlüsü Kurumun kendisine gelir/aylık bağladığı, ödenek verdiği ya da toptan ödemede bulunduğu sigortalı ya da hak sahipleri ile sağlık hizmetlerini finanse ettiği genel sağlık sigortalısı ile genel sağlık sigortalısının bakımına yükümlü olduğu kişilerdir¹⁶⁰. Bu kişilerden başka, işverenler ve sağlık hizmeti sunucuları da iade ile yükümlü olabilir¹⁶¹. İşverenlerin Kanun'da düzenlenen teşvik hükümlerinden yersiz olarak

¹⁵¹ Hacıoğlu, 77.

¹⁵² Köme Akpulat, 201 vd.; Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 556; Hacıoğlu, 31.

¹⁵³ Bussy, 5; Reisoğlu, 1; Ulsan, 5; Yavuz, 2; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, 968; Eren, 948; Eren/Dönmez, 1766; Arpacı/Hatemi/Kocayusufpaşaoğlu/Serozan, 309; Nomer, 309; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, 536; Budak, 17.

¹⁵⁴ Öz, 10 vd.; Oğuzman/Öz, 317; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, 565.

¹⁵⁵ Bussy, 13, 20. Krş. Eren, 949; Eren/Dönmez, 1769.

¹⁵⁶ Hacıoğlu, 32.

¹⁵⁷ Köme Akpulat, 202.

¹⁵⁸ Hacıoğlu, 33.

¹⁵⁹ Eren, 950; Eren/Dönmez, 1769.

¹⁶⁰ Hacıoğlu, 78.

¹⁶¹ Hacıoğlu, 78.

yararlanması, sağlık hizmeti sunucularının gerçeğe aykırı bildirimde bulunarak ifa edilmemiş sağlık hizmetlerini fatura etmesi buna örnek gösterilebilir.

Bu kişiler dışında Kurumun yersiz ödeme yapmasına sebep olmakla birlikte Kurumca kendilerine ödeme yapılmayan üçüncü kişiler, 96. madde kapsamında iade yükümlüsü olarak kabul edilmemektedir¹⁶². Örneğin, usulsüz prim girişi nedeniyle yersiz hale gelen aylıkların, sigortalı ile birlikte prim girişi yapan müteveffa memurun mirasçılarında tahsili yönünde hüküm kuran yerel mahkeme kararı Yargıtayca bozulmuştur¹⁶³. Benzer şekilde, sahte bordro ve bildirgelere istinaden Kuruma bildirilen sigortalılara yersiz olarak sağlanan sağlık hizmetlerine ilişkin bedelin bu belgeleri düzenleyen muhasebeciden talep edildiği bir uyuşmazlıkta Yargıtay yerel mahkemenin muhasebecinin 96. maddede sayılan kişilerden olmadığı yönündeki tespitini isabetli bularak davanın yasal dayanağının haksız fiil sorumluluğuna ilişkin Borçlar Kanunu hükümleri olduğuna karar vermiştir¹⁶⁴.

Temel kural bu olmakla birlikte 5510 sayılı Kanun'un bazı maddelerinde bu esastan sapılarak Kurumun yersiz ödeme yapmasına sebep olan kişiler de iade yükümlüsü olarak kabul edilmiştir. Bu maddelerden biri, iş kazasının tanımı, bildirilmesi ve soruşturulmasının düzenlendiği 13. maddedir. Söz konusu maddenin üçüncü fıkrasına göre, yapılan soruşturma sonunda yazılı olarak bildirilen hususların gerçeğe uymadığı ve olayın iş kazası olmadığına anlaşılması durumunda, Kurumca bu olay için yersiz olarak yapılmış ödemeler, *gerçeğe aykırı bildirimde bulunanlardan* 96. madde hükümlerine göre tahsil edilecektir.

Yersiz ödemede iade yükümlüsüne ilişkin önemli bir tartışma, sigortalı ya da hak sahibi/bakmakla yükümlü olunan kişilerin mirasçıları bakımından yapılmaktadır¹⁶⁵. Miras bırakan sigortalı ya da hak sahiplerine yersiz olarak yapılan ödemeler uygulamada bu kişilerin mirasçılardan talep edilebilmektedir. Yersiz olarak bağlanmış yaşlılık aylığı iadesinin sigortalının mirasçılardan talep edildiği bir uyuşmazlıkta Yargıtay, yersiz ödemededen doğan Kurum alacağının tereke içerisinde yer alıp almadığını tartışmış; miras bırakanın sebepsiz zenginleşmesinden kaynaklandığı ileri sürülen alacak tutarının murisin malvarlığına ve terekesine dahil olduğu, murisin ölümünden sonra mirasçılara karşı ileri sürülmesinde herhangi bir engel bulunmadığı sonucuna varmıştır. Karara muhalif kalan üyenin yazdığı karşı oy yazısında ise, aylık bağlandığında zaten mütevazı miktarda olan meblağların sigortalı tarafından ilgili ay içerisinde tüketildiği yolundaki karineye işaret edilmiş; Kurumun eksik araştırması, bilgileri farklı yorumlaması neticesi aylık bağlama

¹⁶² Hacıoğlu, 79; Köprücü, 103-104.

¹⁶³ Y. 21. HD, 24.02.2015, E. 2014/23490, K. 2015/3336, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁶⁴ Y. 10. HD, 23.01.2014, E. 2013/25066, K. 2014/1186, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁶⁵ Kırmızı, 542 vd.

şartlarının tam oluşmadığından bahisle, yanlış ve zamansız bağlanan yaşlılık ve diğer aylıkların, sigortalının ölümü ile mirasçılardan beklenmeyen zamanlarda geri istenmesi, üstelik bu aylıklara sebepsiz zenginleşmenin gereği olan faiz yürütülmesinin sağ kalan mirasçıları son derece tedirgin edip zarara uğratan sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir. Bu nedene dayalı olarak mirasçılardan, mirasın reddi müessesesine başvurduğu tespitine yer verilmiştir. Dahası, miras hukukundaki “mirasçı” kavramı ile sosyal güvenlik hukukundaki “hak sahibi” kavramlarının örtüşmediği vurgulanarak yasal düzenlemelerde mirasçı terimine yer verilmediğine işaret edilerek vefat eden sigortalının sigortaya ilişkin borçlarından mirasçılarının, yasada yer almamasına karşın, sorumlu tutulmaları yasaya aykırı bulunmuştur¹⁶⁶.

Karşı oy yazısında ifade edilen görüş doktrininde de taraftar bulmuş; yersiz ödemelerin mirasçılardan talep edilemeyeceği ifade edilmiştir¹⁶⁷. Karşı oy yazısında yer verilen durum tespitine katılmakla birlikte sigortalıya yapılan yersiz ödemelerin mirasçılardan talep edilemeyeceği şeklindeki görüşe iştirak edemediğimizi belirtmek isteriz¹⁶⁸. Zira mirasçıların sorumluluğu, miras hukukunda geçerli külli halefiyet ilkesinden kaynaklanmakta olup karşı oy yazısında belirtildiği gibi yersiz ödemelerin iadesine ilişkin yasal düzenlemelerden ileri gelmemektedir¹⁶⁹. Miras bırakan sigortalılara, hak sahiplerine, bakmakla yükümlü olunan kişilere yapılan yersiz ödemeler dolayısıyla Kuruma olan iade borcu terekede yer alır ve miras bırakanın ölümü ile mirası bir bütün olarak kazanan mirasçılar, miras bırakanın terekesinde yer alan borçlarından kişisel olarak sorumlu olurlar (bkz. TMK m. 599)¹⁷⁰.

C. İade Yükümlülüğünün Kapsamı

1. İadeye Konu Ödemeler

Mülga 506 sayılı Kanun, yanlış ve yersiz ödendiği anlaşılan her türlü *gelir, aylık ve sigorta yardımlarının* geri alınacağını düzenlerken 1479 sayılı Kanun bu ödemeleri, sigortalılara ve hak sahiplerine fuzulen ödendiği anlaşılan her türlü *aylık yardımlarla* sınırlandırmıştır. 5434 sayılı Kanun ise, iştirakçilerin istihkaklarından fazla yapılan ödemelerin Sandık’a iadesi gerektiğini hüküm altına almıştır.

5510 sayılı Kanun, herhangi bir ayırım gitmeksizin, bu Kanun kapsamında yapılan her tür yersiz ödemenin Kuruma iade edileceğini düzenlemiş bulunmaktadır. Geçici iş göremezlik, emzirme, evlenme ve cenaze ödenekleri; yaşlılık ve ölüm toptan ödemeleri; sürekli iş göremezlik ve ölüm gelirleri;

¹⁶⁶ Y. 10. HD, 27.05.2010, E. 2009/1146, K. 2010/7566, Legal Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁶⁷ Kırmızı, 544 vd.

¹⁶⁸ Aynı yönde bkz. Köprücü, 107-108.

¹⁶⁹ Hacıoğlu, 80.

¹⁷⁰ Hacıoğlu, 80.

malullük, yaşlılık ve ölüm aylıkları ile bu aylıklarla birlikte ödenen ek aylık ve ödemeler; uzun ve kısa vadeli sigorta kollarından karşılanan yol, gündelik ve refakatçi giderleri ile genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere Kurumca bedeli ödenen şahsi tedavi giderlerinin bu kapsamda iadeye konu olabileceği şüphesizdir^{171, 172}.

İadeye konu olabilecek ödemelerin ilgililere yapılan sosyal sigorta yardımları ile sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Kanun 96. maddesinde, sigortalılar, gelir ve aylık almakta olanlar, hak sahipleri, genel sağlık sigortalıları ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yanı sıra işverenlere yapılan yersiz ödemelerin de Kuruma iadesinin gerektiğini açıkça hüküm altına almıştır. Bu kapsamda olmak üzere işverenlerin 81. maddede öngörülen teşviklerden yersiz olarak yararlanması halinde teşvik tutarlarının Kuruma iadesini aynı maddede düzenlemiştir. Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere yersiz olarak sağlanan sağlık hizmetlerinden başka, satın alınacak sağlık hizmetleri ile ilgili olarak Kurum ile sözleşme akdeden sağlık hizmeti sunucularının sağlık hizmeti sunmadığı halde Kuruma fatura ettiği sağlık hizmeti bedelleri yine 96. madde kapsamında iadeye konu olabilecektir.

2. İadeye Konu Ödemelerin Süre ile Sınırlanması

Yukarıda da işaret edildiği üzere, 96. madde, yersiz ödemeye yol açan hatalı Kurum işleminin tespit edilip düzeltilmesi için bir süre öngörmese de hatalı işleminin tesis edilmesinde ilgililerin kusurunun bulunup bulunmamasına göre yersiz ödemelerin, geriye dönük olarak en fazla beş veya on yıllık sürede yapılan ödemelerle sınırlı olarak iade edilmesini düzenleyerek iade borcunun kapsamını Kurum aleyhine sınırlamaktadır¹⁷³. Yersiz ödemelerin süre ile sınırlı olarak iadesi dolayısıyla Kurumun tesis ettiği hatalı işlemleri ile yarattığı görünüme bir ölçüde katlanması, çatışan menfaatlerin dengelenmesine hizmet edeceği gibi Kurumun bu hususta gereken özeni göstererek muhtemel yersiz ödemelerin önüne geçilmesini de sağlayacaktır¹⁷⁴.

Doksan altıncı maddeye göre, ilgililerin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemeler, hatalı Kurum işleminin tespit tarihinden¹⁷⁵ geriye doğru en fazla on

¹⁷¹ Bkz. 2018/38 sayılı Kurum Genelgesi. Ayrıca bkz. Tuncay, 529.

¹⁷² Genel sağlık sigortası kapsamında yapılan sağlık yardımlarının iadeye konu olması hakkında bkz. Baskan, 32, 34. Sağlık harcamalarının sağlık ve yaşam hakkıyla olan ilgisi ve bu harcamaların yüksek rakamlara ulaşabilmesi karşısında, olması gereken hukuk açısından, 96. maddede geçen "... bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler..." ibaresinin gelir ve aylıklarla sınırlandırılması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Kırmızı, 542.

¹⁷³ Özkaraca, 162; Hacıoğlu, 84.

¹⁷⁴ Hacıoğlu, 85.

¹⁷⁵ Ölüm aylığı almakta iken çalıştığı tespit edilen hak sahibi kız çocuğuna ödenen yersiz ölüm aylıklarının iadesinde, iadesi gereken ödeme tutarları belirlenirken hak sahibinin çalışmasının tespit edildiği tarihten itibaren geriye doğru on yıllık sürenin hesaplanması gerekirken Kurum aleyhine olacak şekilde icra takip tarihinden itibaren geriye doğru on

yıllık sürede yapılan ödemeler ile bu ödemelerin yapıldığı tarihten itibaren hesaplanacak olan kanuni faiz ile Kuruma iade edilir¹⁷⁶. Yersiz ödemenin tespit tarihinden sonra yapılmış bir fazla ödeme söz konusu ise bu da borca dahil edilir. İlgililerin herhangi bir kusuru bulunmaksızın Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanan yersiz ödemeler ise, hatalı işlemin tespit edildiği tarihten geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı olarak, yirmi dört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmi dört ay dolduktan sonra ise, bu süre sonundan itibaren hesaplanacak olan kanuni faiz ile birlikte tahsil edilir.

Önemle belirtmek gerekir ki iadeye konu ödemeler, yersiz ödemenin tespit edildiği tarihten geriye doğru beş/on yıllık süreye ilişkin ödemeler olmayıp beş/on yıllık sürede yapılan ödemelerdir¹⁷⁷. Bu husus, 2018/38 sayılı Kurum Genelgesinde de açıklanmaktadır. Genelgede verilen örnek olayda, 20.06.1998 tarihli tahsis talebine istinaden 01.07.1998 tarihi itibarıyla kendisine yaşlılık aylığı bağlanan sigortalıya, 01.07.1998-20.03.1999 döneminde biriken aylıkları 21.03.1999 tarihinde ödenmiş; sigortalıya sahte hizmetlerle aylık bağlanıldığının 17.02.2009 tarihinde tespit edilmesi üzerine iptal edilen hizmetler nedeniyle sigortalının aylığı, başlangıç tarihi itibarıyla iptal edilerek 17.02.2009 tarihinden geriye doğru on yıllık sürede yapılan ödemeler adına borç çıkarılmıştır. Sigortalının 01.07.1998-20.03.1999 döneminde biriken aylıklarına ilişkin ödemenin 21.03.1999 tarihinde yapıldığına dikkat çekilerek bu tarih itibarıyla yapılan ödemelerin de 17.02.1999-17.02.2009 döneminde yapılmış olması dolayısıyla iade kapsamında yer alacağı açıkça belirtilmiştir.

3. İadeye Konu Ödemelere Faiz İşletilmesi

Kurumun yaptığı yersiz ödemeler ilgisinden faiziyle tahsil edilmektedir. Ancak yersiz ödeme Kurumun kusurundan ileri gelmekte ise, ilk yirmi dört ay içinde yapılacak ödemelere faiz işletilmemektedir. Bu husus, 96. maddenin birinci fıkrasında “*Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler;*

yıllık sürenin faiz hesabında dikkate alınması nedeniyle bozulan bir karar için bkz. Y. 10. HD, 17.10.2011, E. 2010/5148, K. 2011/13901, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁷⁶ Yaşlılık aylığına esas alınan sigortalılığın sahte oda kaydına dayanması sonucu yersiz hale gelen aylıkların iadesinde Kurumun tespit işleminden geriye doğru on yıl geçmiş olan ödemeleri de dikkate alan bir yerel mahkeme kararının bozulması hakkında bkz. Y. 10. HD, 08.02.2016, E. 2016/1094, K. 2016/1213, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁷⁷ Hacıoğlu, 88.

(a) *Kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğmuşsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler, bu ödemelerin yapıldığı tarihlerden,*

(b) *Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanmışsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan,*

itibaren hesaplanacak olan kanunî faizi ile birlikte, ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır” şeklinde kurala bağlanmıştır. Yirmi dört aylık süre, başlangıçta üç ay olarak belirlenmişken 13.02.2011 tarih ve 6111 sayılı Kanun ile, ölçülülük ilkesine uygun olacak şekilde¹⁷⁸, yirmi dört aya çıkarılmıştır.

Kuruma iadesi gereken yersiz ödemelerin süre ile sınırlanmasında olduğu gibi, yapılan ödemelere faiz işletilip işletilmeyeceği ve dahi faiz başlangıcı, yersiz ödemenin meydana gelmesinde ilgilinin kusurunun bulunup bulunmamasına bağlanmıştır. İlgilinin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerde, faiz, bu ödemelerin yapıldığı tarihten itibaren işlemeye başlarken; Kurumun kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerde, ödemeler toplamına, bu ödemelerin ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren yirmi dört ay geçtikten sonra işlemektedir.

İşletilecek faiz, kanuni faiz olup 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun hükümlerine göre belirlenecektir. 3095 sayılı Kanun ile yıllık %12 olarak tespit edilen kanuni faiz oranı, Kanun’un verdiği yetkiye dayalı olarak Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenegelmiştir. Bakanlar Kurulu’nun en son 19.12.2005 tarih ve 2005/9831 sayılı kararı ile, 01.01.2006 tarihinden itibaren, %9 olarak uygulanan bu faizin, 20.05.2024 tarihli ve 8485 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile, 01.06.2024 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, yıllık %24 olarak uygulanması kararlaştırılmıştır¹⁷⁹.

İlgililerin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerde, 96. madde gereği işletilecek kanuni faiz, her bir ödeme için, ödemenin yapıldığı tarihten hatalı Kurum işleminin tespit edildiği tarihe kadar hesaplanır. Yapılan ödemeler

¹⁷⁸ Civan, 1051.

¹⁷⁹ 3095 sayılı Kanun ve Bakanlar Kurulu Kararında belirlenen kanuni faiz oranlarının 12.09.1996-31.12.1997 tarihleri arasında %30, 01.01.1998-31.12.1999 tarihleri arasında %50, 01.01.2000-30.06.2002 tarihleri arası %60, 01.07.2002-30.06.2003 tarihleri arasında %55, 01.07.2003-31.12.2003 tarihleri arasında %50, 30.06.2004-31.06.2004 tarihleri arasında yıllık %43, 01.07.2004-01.05.2005, 01.05.2005-31.12.2005 tarihleri arasında yıllık %12, 01.01.2006 tarihinden itibaren üzere yıllık %9 olduğu göz önünde tutulmaksızın düzenlenen bilirkişi raporunu hükme dayanak alan ilk derece mahkemesi kararını bozan Yargıtay kararı için bkz. Y. 10. HD, 17.10.2011, E. 2010/5148, K. 2011/13901, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

ve hesaplanan faiz toplamı ilgisi adına borç kaydedilir. Bu şekilde tahakkuk ettirilen borca daha sonra temerrüt faizi işleyecek olursa, bu faizin işlemeye başlayacağı an, borcun tespit edildiği tarih olacaktır (bkz. Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m. 10/I).

4. İyiniyetin Korunması

a. TBK m. 79 Hükümünün Uygulanabilirliği

Hukukumuzda alışveriş güvenliğinin sağlanması, kamu yararının gözetilmesi kişinin yarattığı görünüşün sonuçlarına katlanması gerekliliği gibi mülhazalarla iyiniyete sonuç bağlanmış durumdadır¹⁸⁰. İyiniyete hukuki sonuç bağlanan durumlardan biri de sebepsiz zenginleşmede iade yükümlülüğünün kapsamıdır. TBK m. 79, iyiniyetli sebepsiz zenginleşene, iadenin talep edildiği sırada zenginleşmenin tamamen veya kısmen elden çıkmış olduğunu ispat ederek o nispette iade borcundan kurtulma imkânı veren bir def'i tanımaktadır¹⁸¹. Bu hakkın, Kurum tarafından yapılan ödemenin yersiz olduğunu bilmeyen ya da bilebilecek durumda olmayan ilgililer tarafından ileri sürülüp sürülemeyeceği tartışmalıdır.

5510 sayılı Kanun'un kabulünden önceki dönemde Yargıtay, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin iade borcunun kapsamına ilişkin 63. maddesini (şimdi TBK m. 79) dikkate alarak sigortalı ve hak sahiplerinin yersiz ödemedен sorumluluğunu belirlemiş¹⁸², öyle ki iyiniyet karnesinden hareketle, kötünüyeti ispatlanamayan sigortalı ve hak sahiplerine yersiz olarak yapılan ödemelerin BK m. 63 gereği geri alınamayacağına hükmetmişken¹⁸³; 5510 sayılı Kanun döneminde bu yaklaşımını terk etmiştir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, bir süre, genel hüküm niteliğindeki BK m. 63 hükmünü nazara alarak Kuruma iadesi gereken tutarları belirlemişse¹⁸⁴ de kapatılan 21. Hukuk Dairesi ve Hukuk Genel Kurulu, 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesi ile sebepsiz zenginleşmede geri vermek konusunda özel bir dü-

¹⁸⁰ Akkanat, 9; Köme Akpulat, 196.

¹⁸¹ Eren, 1002-1003.

¹⁸² Y. HGK, 12.03.2008, E. 2008/21-235, K. 2008/248; Y. 10. HD, 16.05.2000, E. 2000/3375, K. 2000/3543; Y. 10. HD, 14.04.2005, E. 2005/3190, K. 2005/4057, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁸³ Y. 10. HD, 16.05.2000, E. 2000/3375, K. 2000/3543; Y. 10. HD, 14.04.2005, E. 2005/3190, K. 2005/4057, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁸⁴ Y. 10. HD, 07.04.2009, E. 2007/22686, K. 2009/6618; Y. 10. HD, 05.07.2011, E. 2009/11024, K. 2011/10307; Y. 10. HD, 15.09.2015, E. 2014/27754, K. 2015/15113, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Aksi yönde bkz. Y. 10. HD, 03.10.2017, E. 2015/6097, K. 2017/6342, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

zenleme getirildiği, 96. maddenin, Borçlar Kanunu'nun 63. maddesine nazaran uygulama önceliğine sahip olduğundan hareketle karar vermiştir¹⁸⁵.

Yargıtay'ın 96. madde ile Borçlar Kanunu'nun 63. maddesi (şimdi TBK m. 79) arasındaki ilişkiyi özel-genel hüküm ilişkisi olarak nitelemesi, doktrinde bazı yazarlarca da kabul görmüş; Borçlar Kanunu'nun 63. maddesinin yersiz ödemelerin iadesinde uygulanamayacağı görüşü ifade edilmiştir¹⁸⁶. Borçlar Kanunu hükümlerinin, 5510 sayılı Kanun düzenlenmesinin pratik yönünü tamamen ortadan kaldıracığı da eklenmiştir¹⁸⁷.

Doksan altıncı maddenin, Borçlar Kanunu'nun sebepsiz zenginleşmede iade borcunun kapsamına ilişkin hükümlerine nazaran öncelikle uygulanması gerektiği görüşüne, doktrinde iki ayrı gerekçeyle karşı çıkmaktadır. Bunlardan ilki, 96. maddede yer alan genel hükümler atfıdır. Doksan altıncı maddenin birinci fıkrasında yer alan, "*Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler;*

(a) *Kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğmuşsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler, bu ödemelerin yapıldığı tarihlerden,*

(b) *Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanmışsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan,*

itibaren hesaplanacak olan kanunî faizi ile birlikte, ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır" hükmünden hareket eden bazı yazarlar, iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin iade borcunun kapsamını düzenleyen, genel hüküm niteliğindeki BK m. 63 (TBK m. 79) hükmünün yersiz ödemelerin iadesinde de uygulama alanı bulacağını belirtmişlerdir¹⁸⁸.

Sebepsiz zenginleşmede iade yükümlülüğüne ilişkin Borçlar Kanunu hükümlerinin yersiz ödemelerin iadesinde gözetilmesi gerektiğini savunmakla birlikte, bu gereğin, yukarıda ifade edildiği gibi 96. maddede yer alan genel hükümler atfından kaynaklanmadığını ileri süren bir başka yazar ise görüşü-

¹⁸⁵ Bkz. Y. 21. HD, 01.04.2013, E. 2012/834, K. 2013/6330; Y. 21. HD, 22.01.2015, E. 2014/1893, K. 2015/800; Y. HGK, 26.02.2016, E. 2015/21-831, K. 2016/201; Y. HGK, 02.04.2019, E. 2015/10-536, K. 2019/388; Y. HGK, 18.11.2020, E. 2017/10-1954, K. 2020/913; Y. HGK, 15.06.2021, E. 2017/21-2460, K. 2021/763, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

¹⁸⁶ Uşan, 526.

¹⁸⁷ Kök, 257.

¹⁸⁸ Akın, 547; Köme Akpulat, 202-203.

nü şu şekilde temellendirmektedir: Doksan altıncı maddede yollama yapılan “genel hükümler” yersiz ödemelerin tahsilatına ilişkindir, bu husus Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 13. maddesindeki “Kurumca ilgililere fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen ödemeler, ilgililerin Kurumdan alacaklarından mahsup edilmek, gelir ve aylıklarından kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilir. Kurumdan herhangi bir alacağının bulunmaması hâlinde, genel hükümlere göre tahsil edilir” hükmünden açıkça anlaşılabilir¹⁸⁹. Ancak yazara göre, bu durum TBK hükümlerinin uygulanmasına engel oluşturmamaktadır¹⁹⁰. Çünkü bunun için açık bir yollamaya ihtiyaç bulunmadığı gibi genel hükümlere gidilmemesi durumunda adaletsiz sonuçlar doğabilecektir¹⁹¹. Mevcut düzenlemede bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini belirten yazara göre bu değişiklik yapıncaya kadar Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 15.06.2012 tarihli kararına karşı yazılan karşı oy yazısında ifade edildiği gibi iyiniyetli borçlular açısından m. 96 hükmünün Kurumun alacak hakkının kapsamını, TBK hükümlerinin ise geri verme borcunun kapsamını belirlediği kabul edilerek uygulanması gerekmektedir¹⁹².

Bizce de 96. madde, yersiz olarak yapılan ödemelerin Kuruma iade edilmesi gerektiğini hüküm altına alan, Kuruma iadesi gereken ödemelerin ise bu ödemelere yol açan hatalı Kurum işleminin tespit edildiği tarihten geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılanlarla sınırlı olduğunu düzenlemekle Kurumun alacak hakkının kapsamını sınırlayan bir hüküm niteliğindedir. Yersiz ödeme sonucu Kurum aleyhine zenginleşenin iade borcunun kapsamına yönelik bir düzenleme teşkil etmemektedir¹⁹³. Hal böyle iken, iade yükümünün kapsamını sebepsiz zenginleşmeye ilişkin genel hükümler çerçevesinde belirlemek gerekir. Genel hükümler, bu hükümlere açıkça atıfta bulunulmasına gerek olmaksızın, ayrıca düzenlenmeyen her durumda uygulama alanı bulabileceksi¹⁹⁴ de sebepsiz zenginleşmede iade yükümlülüğünün kapsamına ilişkin genel hüküm niteliğindeki TBK m. 79’un uygulanması konusundaki tereddütler ve mevcut Yargıtay uygulaması dikkate alındığında, 96. maddeye eklenecek bir hükümle TBK m. 79’a açık bir göndermede bulunulması uygun olacaktır¹⁹⁵.

b. İyiniyet Karanesi

TBK m. 79 yer alan zenginleşmenin eksildiği def’ini ileri sürebilecek olanlar, Kurumca kendilerine yapılan ödemenin yersiz olduğunu bilmeyen sigortalı

¹⁸⁹ Özkaraca, 172.

¹⁹⁰ Özkaraca, 172.

¹⁹¹ Özkaraca, 172.

¹⁹² Özkaraca, 172-173. Benzer yönde bkz. Caniklioğlu, 476; Caniklioğlu, Sorunlar, 295; Güzel/Okur/Caniklioğlu, 362; Sözer, Gözetim, 58; Köprücü, 132-133; Baskan, 33.

¹⁹³ Benzer yönde bkz. Gökalp Civan, 211.

¹⁹⁴ Köme Akpulat, 202.

¹⁹⁵ Özkaraca, 168; Civan, 1059-1060.

ve hak sahipleridir. Bu hususta ispat yükü, TMK m. 3/1'de yer alan “*Kanunun iyiniyete hukukî bir sonuç bağladığı durumlarda, asıl olan iyiniyetin varlığıdır*” kuralı uyarınca Kuruma düşmektedir¹⁹⁶. İade yükümlüsü sigortalı ya da hak sahipleri iyiniyetli olduklarını değil; Kurum bu kişilerin kötünüyetli olduğunu, diğer bir ifadeyle, kendilerine yapılan ödemenin yersiz olduğunu bildiklerini ispat edecektir¹⁹⁷.

Belirtmek gerekir ki yapılan ödemenin yersiz olduğunun bilinmemesi, iyiniyetin varlığı için tek başına yeterli değildir. Bu husustaki bilgisizliğin aynı zamanda mazur görülebilir olması gerekmektedir¹⁹⁸. Sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma şartlarının kanunla düzenlenmiş olması karşısında kanunda öngörülen şartlar yerine getirilmeksizin sigortalı ve hak sahiplerine sağlanan yardımların yersiz olduğu bilinebileceğinden iyiniyetin kolaylıkla bertaraf edilebileceği söylenebilir¹⁹⁹. Nitekim Yargıtay da bazı kararlarında bu husustan hareket ederek ilgililerin kötünüyetli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Örneğin, “01.01.2005 tarihinden itibaren 5335 sayılı Yasanın 30/2. maddesinde açıkça herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan emeklilik veya yaşlılık aylığı alanların bu aylıkları kesilmeksizin herhangi bir kadro, pozisyon veya görevde çalıştırılmayacağı ve görev yapamayacaklarının hüküm altına alınmış olması ve yasanın amir hükmü karşısında, davacının zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanmadığını, geri vermekle yükümlü olduğunu bilecek durumda olduğunun kabulü gerekirken, Mahkemece; davacının iyiniyetli zenginleşen olarak kabulü isabetli bulunmamıştır”^{200, 201}.

Yargıtay’ın bu kararlarında dikkate aldığı “kanunu bilmemek mazeret sayılmaz” kuralının, sosyal güvenlik hukukunda çok sınırlı bir uygulama alanı bulabileceğini kabul etmek gerekir²⁰². Edis’in de ifade ettiği üzere, “*Kural olarak*

¹⁹⁶ Hacıoğlu, 105.

¹⁹⁷ Sigortalının gaipliğine ilişkin karar dikkate alınarak hak sahibi eşe bağlanan ölüm aylığının gaiplik kararının kaldırılmasıyla yersiz hale geldiği bir uyuşmazlıkta, iyiniyet değerlendirmesinin, hak sahibi eşin gaiplik kararının kaldırılmasına ilişkin davadan haberdar olduğu an dikkate alınarak yapılması yönünde bkz. Y. 10. HD, 16.02.2010, E. 2008/12405, K. 2010/1931, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

¹⁹⁸ Edis, 265, Akkanat, 36.

¹⁹⁹ Köme Akpulat, 203; Hacıoğlu, 102; Köprücü, 136.

²⁰⁰ Y. 10. HD, 03.06.2014, E. 2013/19059, K. 2014/13606, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Benzer yönde bkz. Y. 21. HD, 05.07.2012, E. 2010/14177, K. 2012/13128, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

²⁰¹ “5145 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında; ayrı ayrı bağlanan iki aylığı birlikte alana, bunlardan yalnız birisi için sosyal destek ödemesi ödeneceğinin açıkça hüküm altına alınmış olması karşısında; davacının zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanmadığını, geri vermekle yükümlü olduğunu bilecek durumda olduğunun kabulü gerekir. Her iki dosyanın Kuruma ait olması nedeniyle, Kurumun denetim görevi yerine getirmedeği ve fuzuli ödemenin Kurumun hatasından kaynaklandığından bahisle, davacının, iyiniyetli olduğunun kabulü ise, mümkün değildir” tespiti için bkz. Y. 10. HD, 03.02.2011, E. 2009/9620, K. 2011/1436, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

²⁰² Benzer yönde bkz. Köme Akpulat, 203-204.

hukuk kurallarının bilinmemesi özür sayılmaz. Ancak, hukukta uzman ve tecrübeli kimseler için dahi anlamı ve varlığı şüpheli yahut açık olmayan hukuk kuralları konusundaki bilgisizlik veya yanlış bilgi iyiniyetin bir unsuru olarak kabul edilebilir. Hele bilgisizlik ve yanlış bilgi karşı tarafın yarattığı bir görünüşün sonucu ise, gerçekten korunmaya değer”dir²⁰³. Türk Sosyal Sigorta Hukuku mevzuatı, başta 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu olmak üzere, 506, 1479, 5434 sayılı Kanun düzenlemeleri ile çok sayıda yönetmelik, tebliğ ve genelgeden oluşmakta; anlaşılması güç pek çok hüküm içermektedir. Sosyal güvenlik sisteminin “tek çatı” altında toplanması yönünde reform kapsamında kabul edilen 5510 sayılı Kanun, 506, 1479 ve 5434 sayılı Kanunları bütünüyle ilga etmediği gibi öngördüğü geçiş hükümleri ile bu düzenlemelerin uygulanmasını bir süre daha uzatarak mevzuat karmaşasına yol açmıştır. Yine, “tek çatı” hedefinden uzaklaşarak işçiler, bağımsız çalışanlar ve kamu görevlilerini farklı statülerde, farklı düzenlemelere konu etmiş; bunu sağlamak üzere çok sayıda istisna hükmü getirmiştir. Bundan başka, birkaç maddede düzenlenmesi gereken konuları tek maddede, çok sayıda fıkra ile düzenlemiş; tekrardan kaçınmak üzere bolca iç atfa yer vermiştir. Nihayetinde mevzuat, anlaşılmaktan uzak, konunun uzmanlarının dahi içinden çıkamadığı hükümlerle dolmuştur. Buna mevzuatın sıkça değiştirilmesi eklendiğinde, takibi neredeyse imkânsız bir hal almıştır²⁰⁴. Hal böyle iken, kendilerine yapılan yersiz ödemede Kurumu yanıltmaya yönelik fiilleri söz konusu olmayan sigortalı ve hak sahiplerinden yapılan ödemenin yersiz olduğunu bilmelerini beklemek gerçekçi gözükmemektedir²⁰⁵. Mevzuata hâkim bulunan Kurumun dahi sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma konusunda hatalı değerlendirmelerde bulunduğu düşünülecek olursa bu durumun adil olmadığı anlaşılacaktır.

Önemle eklemek gerekir ki kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse- nin iyiniyet korumasından yararlanamayacağı açıktır²⁰⁶. Bu husus TMK m. 3/II’de açıkça düzenlenmiş; iyiniyetin dürüstlük kuralına aykırı biçimde ko-

²⁰³ Edis, 268.

²⁰⁴ Hacıoğlu, 104.

²⁰⁵ Hacıoğlu, 104. Ayrıca bkz. Y. 21. HD, 14.12.2015, E. 2015/4153, K. 2015/22330, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 10.08.2024). Karara yazılan karşı oy yazısındaki şu değerlendirmeler son derece isabetlidir: “Davacının hak ediş statüsü olan bu tarihten sonraki pozisyonunu kendi aleyhine değiştirecek nitelikteki tüm yasal değişiklikleri bire bir takip etme, bilme ve öğrenme yükümlülüğünden söz edilemez. Yasa yapma teknik ve yöntemlerinin evrensel hukukun belirleyici temel ilkelerine uyarlı ve bu hususun belirleyici olmadığı bir sistemde, özellikle sosyal güvenlik mevzuatının çok sık değiştiği ve bu değişikliklerin çoğu zaman hukukçular tarafından bile izlenemediği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, bu konuda gözardı edilmemesi gereken başka bir husus da yargılama yönteminin “hukuki dinlenilme hakkı” “adil yargılanma hakkı” “usul ekonomisi ilkeleri” ile “hak ve nesafet ilkelerine” uyması zorunluluğudur. Bu zorunluluk aksine “Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz” şeklinde ki bir yaklaşımla işlem tesisi hukuka uygun olmayacaktır.”

²⁰⁶ Akkanat, 63.

runmasının önüne geçilmiştir²⁰⁷. Gösterilmesi gereken dikkat ve özen, aynı şartlar altında ortalama zekâyâ sahip, namuslu ve dürüst bir insanın göstereceği dikkat ve özen kadardır²⁰⁸. İlgililerin eğitim, sosyal konum vb. nitelikleri dikkate alınarak yapılan sübjektif değerlendirmelerin isabetli olmadığı doktrinde belirtilmekteyse²⁰⁹ de burada kastedilen, okur yazar olmamak ya da ileri yaşta olmak gibi niteliklerin bilgisizliğe mazeret gösterilemeyeceği olsa gerektir. Yoksa uzun yıllar sosyal güvenlik alanında çalışan bir müfettiş ya da müşavirden beklenen özenin derecesinin aynı olması değil²¹⁰.

c. Zenginleşmenin Elden Çıktığı Karinesi

Türk Borçlar Kanunu'nun iyiniyete bağladığı hukuki sonuç, sebepsiz zenginleşenin, zenginleşmenin iadesinin talep edildiği anda elinde kalanla sorumlu olmasıdır. TBK m. 79, iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin, zenginleşmenin geri istenmesi sırasında elinden çıkmış olduğunu ispat ettiği kısmın dışında kalanı geri vermekle yükümlü olduğunu hüküm altına almaktadır²¹¹. Bu anlamda zenginleşmenin miktar ve değerini azaltan her türlü fiil, elden çıkarma olarak anlaşılmaktadır²¹²: zenginleşmenin tüketilmesi, harcanması, yok olması, yok edilmesi gibi. Bununla birlikte zenginleşmenin elden çıkmış olması karşılığında bir yarar elde edilmişse, söz gelimi malvarlığına ikame bir değer (surrogat) girmiş yahut malvarlığının azalmasını önleyen bir tasarruf gerçekleşmişse bu değerlerin de dikkate alınması gerekmektedir²¹³.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, sebepsiz zenginleşmede iade yükümlülüğüne ilişkin BK m. 63'ü (şimdi TBK m. 79) dikkate alarak verdiği kararlarda, sigortalı ve hak sahiplerine yapılan yersiz ödemelerin ilgili olduğu dönemde tüketildiğinden hareketle bu kişilerin iyiniyetli olduğu müddetçe iade ile yüküm-

²⁰⁷ Akkanat, 66-67.

²⁰⁸ Nazlı, 671.

²⁰⁹ Caniklioğlu, 475; Nazlı, 671.

²¹⁰ Benzer yönde bkz. Köprücü, 136. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla taşınmış bir uyuşmazlıkta, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda öğretmen olarak görev yapan, öğretmenlik görevinden artan kalan zamanlarında serbest avukatlık faaliyetinde bulunan bir kişinin Emekli Sandığı yanında 506 sayılı Kanun'da düzenlenen topluluk sigortasına prim ödemesi karşılığında kendisine hem Sandık tarafından emekli aylığı hem de topluluk sigortası kapsamında yaşlılık aylığı bağlanması sonucu yapılan yersiz ödemede, 506 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde ilgilinin iyiniyetli olup olmadığı değerlendirilirken "Avukatlık mesleğinin icra eden ve çifte sigortalılığın hukuken mümkün bulunmadığını bilebilecek durumda olan başvurusunun iyi niyetli olarak kabulü mümkün değildir" şeklinde, bizce tartışmaya açık bir değerlendirmede bulunmuştur, karar için bkz. AYM, 15.06.2021, B. No. 2020/22495, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

²¹¹ Nomer, 325.

²¹² Eren, 1002.

²¹³ Ulsan, 40; Öz, 150 vd.

lü olmayacakları sonucuna varmıştır²¹⁴. Dikkat edilecek olursa 10. Hukuk Dairesi, yapılan yersiz ödemelerin sigortalı ve hak sahiplerinin ihtiyaçlarına sarf edildiği hususu üzerinde durmaksızın iade yükümünün kapsamını belirlemiştir. Diğer bir deyişle, iade yükümlüsünün zenginleşme konusunu tüketme yoluyla elden çıkardığını ispat etmesini aramamıştır²¹⁵. Bu yaklaşımın temelinde, sosyal sigorta yardımlarının cüzi miktarda olması yatmaktadır. Günün ekonomik koşulları gereği, aylık, gelir vb. sigorta yardımlarının asgari ücretin altında kalabildiği düşünüldüğünde bu yaklaşım adilane gözükmemektedir.

D. İade Alacağının Tabi Olduğu Zamanaşımı

Kurumun yersiz ödemeden doğan alacak hakkının zamanaşımına uğraması ile ilgili olarak tespiti gereken ilk husus, 96. maddede yer alan beş ve on yıllık sürelerin zamanaşımı süresi olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğidir. Yargıtay kararlarında da vurgulandığı üzere, “5510 sayılı Kanunun 96’ncı maddesi, sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, zamanaşımı hükmü olarak nitelenmesine olanak bulunmamaktadır”²¹⁶. Beş ve on yıllık süreler, yalnızca, yersiz ödeme dolayısıyla Kurumun sahip olacağı alacak hakkını sınırlamaktadır²¹⁷. Doktrinde benimsenen görüş de bu yöndedir²¹⁸.

Doksan altıncı maddede yer alan beş ve on yıllık sürelerin zamanaşımı süresi olmadığı konusunda yargı ve öğreti görüş birliği içinde ise de Kurum alacağına işleyecek zamanaşımının süresi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre, zamanaşımı süresi genel hükümlerden hareketle belirlenmelidir²¹⁹. Yargıtay da bu yönde kararlar vermiştir²²⁰: “5510 sayılı Kanunun 96’ncı maddesi, sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, zamanaşımı hükmü

²¹⁴ Bkz. Y. 10. HD, 13.11.2014, E. 2014/3427, K. 2014/23565; Y. 10. HD, 20.06.2013, E. 2012/22765, K. 2013/13835, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

²¹⁵ Köprücü, 143.

²¹⁶ Bkz. Y. 10. HD, 03.04.2018, E. 2016/1005, K. 2018/2989; Y. 10. HD, 06.04.2017, E. 2015/11104, K. 2017/2988; Y. 10. HD, 09.04.2012, E. 2012/3044, K. 2012/6960, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

²¹⁷ Özkaraca, 174; Tuncay, 528; Hacıoğlu, 112; Duman, 103; Köprücü, 157-158.

²¹⁸ Özkaraca, 174; Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 556; Tuncay, 528; Aslanköylü, 34; Hacıoğlu, 112; Duman, 103; Köprücü, 157-158; Baskan, 32. Doksan altıncı maddede yer alan beş ve on yıllık süreleri hak düşürücü süre olarak nitelendiren farklı bir görüş için bkz. Balcı/Yılmaz, 169; Kırmızı, 540.

²¹⁹ Özkaraca, 175; Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 556-557; Baskan, 34.

²²⁰ Y. 10. HD, 27.03.2012, E. 2010/14596, K. 2012/5890; Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Ayrıca bkz. Y. 10. HD, 09.11.2015, E. 2014/19567, K. 2025/18834; Y. 10. HD, 19.01.205, E. 2014/9900, K. 2015/668; Y. 10. HD, 06.04.2017, E. 2015/11104, K. 2017/2988; Y. 10. HD, 17.10.2017, E. 2015/8650, K.

olarak tanım ve yorumlanması olanaksızdır. Maddede genel hükümlere yollamada bulunulması ve Kanununun 97'nci ve diğer maddelerinde fazla veya yersiz ödemeden kaynaklanan Kurum alacağı yönünden düzenlemeye yer verilmemiş olması, fazla ve yersiz ödemeden kaynaklanan Kurum alacağına ilişkin zamanaşımı konusunun genel hükümlerden hareketle çözümünü zorunlu kılmaktadır.”

Yargıtay'ın vardığı sonucu isabetli bulmakla birlikte Yüksek Mahkemenin “(5510 sayılı) Kanun'un 97. maddesinde bir düzenleme bulunmadığı” şeklindeki gerekçesine katılmayan bir yazar, sözü geçen 97. maddede Kurumun değil; sigortalı ve hak sahiplerinin Kuruma karşı olan alacak haklarının tabi olduğu zamanaşımı ve hak düşürücü sürelerin düzenlendiğini, burada değerlendirilmesi gereken hükmün 97 olmadığını, olsa olsa 93. madde olabileceğini belirtmiştir²²¹. Gerçekten “Devir, temlik, haciz ve Kurum alacaklarında zamanaşımı” başlığını taşıyan 93. maddenin ikinci fıkrasında Kurumun prim ve diğer alacaklarının tabi olduğu zamanaşımı, üçüncü fıkrasında ise Kurumca açılacak tazminat ve rücu davalarındaki zamanaşımı süresi düzenleme konusu yapılmıştır.

Tartışılması gereken, Kurumun yersiz ödemeden kaynaklanan alacak hakkının 93. madde kapsamına girip girmediğidir. Bir kısım yazar, 93. maddenin ikinci fıkrasında geçen “Kurumun prim ve diğer alacakları ...” ibaresinden yola çıkarak yersiz ödemeden kaynaklanan Kurum alacağının da bu fıkra kapsamında değerlendirilmesi gerektiği görüşünü bildirmiştir²²². Bahsi geçen ikinci fıkraya göre, “Kurumun prim ve diğer alacakları ödeme süresinin dolduğu tarihi takip eden takvim yılı başından başlayarak on yıllık zamanaşımına tâbidir. Kurumun prim ve diğer alacakları; mahkeme kararı sonucunda doğmuş ise mahkeme kararının kesinleşme tarihinden, Kurumun denetim ve kontrole görevli memurlarınca yapılan tespitlerden doğmuş ise rapor tarihinden, kamu idarelerinin denetim elemanlarınca kendi mevzuatı gereğince yapacakları soruşturma, denetim ve incelemelerden doğmuş ise bu soruşturma, denetim ve inceleme sonuçlarının Kuruma intikal ettiği tarihten veya bankalar, döner sermayeli kuruluşlar, kamu idareleri ile kanunla kurulmuş kurum ve kuruluşlardan alınan bilgi ve belgelerden doğmuş ise bilgi ve belgenin Kuruma intikal ettiği tarihten itibaren, zamanaşımı on yıl olarak uygulanır. Bu alacaklar için 89 uncu madde gereğince hesaplanacak gecikme cezası ve gecikme zammı, 88 inci maddede belirtilen ödeme süresinin son gününü takip eden günden itibaren uygulanır”. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da bir kararında bu fıkraya atıfla, “5510 sayılı Kanununun yürürlüğü ile birlikte Kurum alacaklarının zamanaşımı süresinin tespitinde artık 93. ve 96. maddeler”in uygulama alanı bulacağına hükmetmiştir²²³.

2017/6860; Y. 10. HD, 03.04.2018, E. 2016/1010, K. 2018/2994; Y. 10. HD, 14.03.2024, E. 2023/12508, K. 2024/2772; Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

²²¹ Özkaraca, 175-176.

²²² Aslanköylü, 34. Ayrıca bkz. Caniklioğlu, Sorunlar, 315; Balcı, 1414; Gökalp Civan, 239.

²²³ Y. HGK, 26.04.2017, E. 2015/21-2370, K. 2017/861, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024). Ayrıca bkz. Ankara BAM 11. HD, 05.11.2020,

Yersiz ödemelerde zamanaşımı konusunda Kurum alacaklarında zamanaşımını düzenleyen 93. maddenin uygulanması gerektiğini savunmakla beraber maddenin ikinci fıkrası yerine üçüncü fıkrasının tatbik edilebilir olduğu görüşünde olan bir yazar ise, yersiz ödemeden kaynaklanan davaların geniş anlamda tazminat davası niteliğinde olduğunu, bu nedenle 93. maddenin üçüncü fıkrasındaki “*Bu Kanuna dayanılarak Kurumca açılacak tazminat ve rücu davaları, on yıllık zamanaşımına tâbidir. Zamanaşımı tarihi; rücu konusu gelir ve aylıklar bakımından Kurum onay tarihinden, masraf ve ödemeler için ise masraf veya ödeme tarihinden itibaren başlar*” hükmünün yersiz ödemeler için de uygulama alanı bulacağını ifade etmiştir²²⁴.

Yukarıda yer verilen görüşe karşılık ileri sürülen ve bizim de katıldığımız görüşe göre, burada 93. maddenin ne ikinci fıkrası ne de üçüncü fıkrası uygulanabilir²²⁵. Zira üçüncü fıkrada geçen “tazminat ve rücu davaları” ile kastedilen, Kanun’un 14., 21., 23., 39., 76. maddelerinde düzenlenen, kısa ve uzun vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortasında hukuka aykırı davranışlarıyla Kurum giderine sebep olanlara karşı açılacak tazminat ve rücu davaları iken ikinci fıkradaki “diğer alacaklar” ile kastedilmek istenen Kanun’un 89. maddesinde düzenlenen gecikme cezası ve gecikme zammıdır²²⁶. Kurumun 96. maddeden kaynaklanan alacak hakkı bu nitelikte olmadığından 93. maddenin uygulanma kabiliyeti bulunmamaktadır. Talep hakkının temelinde sebepsiz zenginleşme bulunduğu dikkate alındığında, yersiz ödemeden kaynaklanan Kurum alacağına zamanaşımı süresi Türk Borçlar Kanunu’nun 82. maddesi hükümlerine göre belirlenmelidir²²⁷.

TBK m. 82/1’e göre “*Sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakkı, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar*”. Bu durumda Kurumun yersiz ödemeden doğan alacak hakkı, iki yıllık nispi ve on yıllık mutlak²²⁸ zamanaşımı süresine tabidir²²⁹: Yersiz ödemeye yol açan hatalı işlemin Kurumca öğrenilmesinin üzerinden iki yılın; yapılan her bir ödemenin üzerinden de on yılın geçmesiyle Kurumun yersiz ödemelerin iadesine yönelik alacak hakkı zamanaşımına uğramış kabul edilmelidir²³⁰.

E. 2019/1256, K. 2020/1566, Lexpera, www.lexpera.com (ET. 17.08.2024).

²²⁴ Kök, 257.

²²⁵ Özkaraca, 176; Köprücü, 160.

²²⁶ Özkaraca, 176.

²²⁷ Özkaraca, 175-176; Tuncay, 528-529; Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 556; Hacıoğlu, 114; Köprücü, 160.

²²⁸ Haksız fiildeki “...tazminat ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zamanaşımı uygulanır” şeklindeki TBK m. 72 hükmünün sebepsiz zenginleşmede uygulama alanı bulup bulamayacağı tartışmalıdır, bu konuda bkz. Erdem, 149, dn. 557.

²²⁹ Hacıoğlu, 114.

²³⁰ Tuncay/Ekmekçi/Gülver, 557; Tuncay, 529; Hacıoğlu, 115.

İki yıllık sürenin başlangıcını Yargıtay, Hukuk Genel Kurulu'nun 16.09.1987 gün ve 1987/9-68 Esas, 1987/618 Karar numaralı ilamına atıfla, ilgili "kurum ve kuruluşların dava açma konusunda yetkili kılınan kişi veya organlarının verdiği geri almaya (istirdada) hakkı olduğunu öğrendiği tarih" olarak saptamaktadır²³¹.

VIII. Yersiz Ödemelerin Tahsili

A. Kurum Alacağından Mahsup

1. Birikmiş Alacaklardan Mahsup

Yersiz ödemelerin tahsili, 96. maddede özel olarak düzenlenmiştir. Madde'nin ilk fıkrası, "... *ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır*" hükmüyle temel kuralı belirledikten sonra, devam eden fıkralarda yersiz ödemelerin alacaklara mahsubu ile gelir ve aylıklardan kesinti yapmak suretiyle tahsili hususları düzenlenmiştir. Ayrıntılı hükümler, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e bırakılmıştır.

Doksan altıncı madde, sigortalı ve hak sahiplerinin gelir, aylık ve ödenekleri ile Kurumdan olan alacaklarının devir, temlik ve haczini yasaklayan 93. maddeye bir istisna getirerek yersiz ödemelerin Kurum alacağından mahsubunu öngörmüştür²³². Burada her ne kadar "mahsup" kavramı kullanılmışsa da bu bir mahsup değil takastır. Yersiz ödemededen doğan Kurum alacağının, sigortalı ve hak sahiplerine yapılacak ödemeler ile takas edilmesi mevzu bahistir.

Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, yersiz ödemelerin, "*öncelikle ve her durumda kişinin varsa Kurumdan birikmiş aylık, gelir ve diğer her türlü alacaklarının tamamından mahsup suretiyle*" tahsilini öngörmektedir (Yönetmelik m. 13/II). Buna göre, yersiz ödemelerin, ilgililerin Kurumdan olan birikmiş alacağı ile takas edilmesi esas olup bu yapılmadan gelir ve aylıklardan kesintiye gidilmesi ya da genel hükümlere göre takip başlatılması mümkün değildir.

İlgililerin Kurumdan olan birikmiş gelir, aylık, ödenek vb. alacakları yersiz ödemelere mahsup edilirken, mahsup en eski borçtan başlanarak borç aslına yapılır, kanunî faiz kalan borca uygulanır. Bu esas, ilgiliye hayatta iken yapılan yersiz ödemelerin hak sahiplerinin alacaklarından mahsubunda ve hak sahiplerinin muvafakat etmeleri kaydıyla, aynı dosyadan diğer bir hak sahibine yapılan yersiz ödemelerin mahsubunda da uygulanır (m. 96/II, Yönetmelik m. 13/II).

²³¹ Bkz. Y. 10. HD, 09.11.2015, E. 2014/19567, K. 2015/18834; Y. 10. HD, 23.09.2014, E. 2013/22050, K. 2014/18325, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

²³² Hacıoğlu, 116.

2. Gelir ve Aylıklardan Kesinti

İade yükümlüsünün Kurumdan alacağı yoksa ya da mahsup işlemine rağmen borcu kalmışsa ve bu kişi aynı zamanda Kurumdan gelir veya aylık almakta ise borç, gelir ve aylıklardan kesinti yapmak suretiyle tahsil edilir (Yönetmelik, m. 13/IV). Yersiz ödemeler gelir ve aylıktan kesme şeklinde tahsil edilirken, kesintinin başlayacağı ödeme dönemi başı itibarıyla kanuni faizi ile birlikte hesaplanan borç tutarı, gelir ve aylıktan %25 oranında kesilerek mahsup edilir (m. 96/III).

Kurumun yargı kararına gerek olmaksızın aylık ve gelirlerde kesintiye gitmesine imkân veren tahsilat şekli doktrinde eleştirilmektedir²³³. Memurlara yapılan hatalı ödemelerle ilgili olarak Danıştay'ın, idarenin bir yargı kararı olmadan kamu görevlisinin maaşından kesinti yapamayacağı yönündeki kararları dikkate alındığında, Kurumun sunduğu edimin yersiz olup olmadığına tek başına karar verip verdiği karar üzerine sigortalı ve hak sahiplerinin gelir ve aylıklarından re'sen kesintiye gitmesi, eleştiriyle karşılanmaktadır²³⁴,²³⁵.

Burada değinilmesi gereken bir düzenleme de prim borcu nedeniyle yersiz hale gelen aylıklarla ilgili olarak Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'ne eklenen ek m. 9 düzenlemesidir. Bu düzenlemeye göre, malullük ve yaşlılık aylığında tahsis talep tarihinden (ölüm aylığında ölüm tarihinden) önceki döneme ilişkin prim borcunu ödemediği hizmet bildirdiği tespit edilen 4/I/b sigortalılarına (ölüm aylığında hak sahiplerine) bağlanan aylıklar, prim borcu nedeniyle durdurulmayıp aylıkların ödenmesine devam olunur, prim borcu ödenmekte olan aylıklardan kesilmek suretiyle tahsil edilir (Yönetmelik ek m. 9). 2018/38 sayılı Kurum Genelgesinde bu kesintinin 1/3 oranında yapılması kararlaştırılmıştır. Her ne kadar burada yersiz ödeme yerine prim borcunun aylıklardan kesinti suretiyle tahsili hususu düzenlenmekteyse de, konunun yersiz ödeme ile olan ilgisi dikkate alındığında, bu oranın, 96. madde hükümlerine paralel biçimde, kanunla ve ¼ (%25) olarak belirlenmesi daha uygun olurdu.

²³³ Sözer, Gözetim, 59-60; Köprücü, 163-164.

²³⁴ Sözer, Gözetim, 60. Aynı yönde bkz. Köprücü, 163-164.

²³⁵ 5434 sayılı Kanun m. 121 kapsamında Kuruma iadesi gereken yersiz ödemeyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi önüne gelmiş bir bireysel başvuruda, Yüksek Mahkeme, "... *somut olayda başvurunun borç çıkarılan tutarı toptan olarak ödemesi istenmediği gibi emekli aylığının ¼ oranında kesilmesi suretiyle yapılan ödemelere ayrıca faiz uygulanması da söz konusu değildir. Bu şekilde takvime bağlanan iadenin -faiz işletildiği yönünde herhangi bir iddia ileri sürülmediği nazara alındığında- başvurunun menfaatlerinin korunması bakımından uygun bir yöntem olduğu ve başvurunun mülkiyet hakkı ile kamu yararı arasındaki adil dengeyi bozmadığı anlaşıldığından mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olduğu*" sonucuna varmıştır, karar için bkz. AYM, 12.12.2019, B. No. 2016/4384, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr (ET. 17.08.2024).

B. Genel Hükümlere Göre Takip

İade yükümlüsünün Kurumdan alacağı yoksa tahakkuk ettirilen borcu ödemesi gerekir. Borçlu borcu def'aten ödeyebileceği gibi taksitle ödeme talebinde de bulunabilir. Taksitlendirme işlemleri, Kamu Zararlarının Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yürütülür (Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m. 15).

Borç genel hükümlere göre tahsil edilir (m. 96/I). Genel hükümlerden anlaşılması gereken, 2004 sayılı İcra İflas Kanunu hükümleridir²³⁶. 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'un burada uygulama yeri yoktur. Zira 5510 sayılı Kanun'un, 6183 sayılı Kanun'un tatbikini öngördüğü yer, "Primlerin ödenmesi" başlığını taşıyan 88. maddesi olup bu maddenin on altıncı fıkrasına göre "Kurumun süresi içinde ödenmeyen prim ve diğer alacaklarının tahsilinde, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 51 inci, 102 nci ve 106 ncı maddeleri hariç, diğer maddeleri uygulanır. Kurum, 6183 sayılı Kanunun uygulanmasında Maliye Bakanlığı ile diğer kamu kurum ve kuruluşları ve mercilere verilen yetkileri kullanır ...". Bu hükümde yer alan "diğer alacaklar" ibaresinden hareketle, yersiz ödemeden doğan Kurum alacağının 6183 sayılı Kanun dairesinde tahsili düşünülebilirse de "diğer alacaklar"dan kasıt, prim alacağının fer'ileri olan gecikme zammı ve gecikme faizidir²³⁷. Doksan altıncı maddede, 6183 sayılı Kanun'a ya da bu Kanun hükümlerinin uygulanmasını öngören 5510 sayılı Kanun'un diğer hükümlerine atıf yapılmamış olması karşısında, yersiz ödemelerin tahsilinde 2004 sayılı İcra İflas Kanunu hükümlerinin uygulanması gerekir²³⁸.

Kurumdan alacağı olmayan iade yükümlüsünün sigortalı ya da hak sahibi olarak Kurumdan gelir veya aylık almaması yahut aldığı gelir ve aylıkların yersiz ödemenin tespiti üzerine kesilmesi durumunda iade edilmeyen yersiz ödemeler için icra takibi yapılacağı açıktır. Yersiz ödemeler, iade yükümlüsünün (varsa birikmiş alacaklarından mahsup edildikten sonra) gelir ve aylıklarından kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilirken, ilgililer hakkında ayrıca icra takibi yapılp yapılamayacağı sorulabilir. Doksan altıncı maddede buna cevaz veren bir hüküm bulunmadığı gibi bunu yasaklayan bir hüküm de bulunmamaktadır. Ancak Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik bu konuda önemli bir düzenleme içermektedir. Yönetmelik'in 13. maddesinin son fıkrasına göre "... kesinti yapmak suretiyle geri alma süresinin beş yılı aşacağına anlaşılması durumunda, Kurumun hatalı işlemlerinden doğan fazla veya yersiz ödemeler hariç olmak üzere, ayrıca

²³⁶ Aslanköylü/Karaoğlan, 1708-1709.

²³⁷ Balcı/Yılmaz, 14.

²³⁸ Köprücü, 163; Aslanköylü/Karaoğlan, 1708-1709. Krş. Akkaya, 16. Yargıtay'ın İcra İflas Kanunu hükümlerini uygulayarak Kurum lehine icra inkâr tazminatına hükmettiği bir karar için bkz. Y. 10. HD, 14.11.2019, E. 2019/5983, K. 2019/8593, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, www.legalbank.net (ET. 17.08.2024).

icrai takibata da geçilir". O halde, iade yükümlüsü Kurumdan gelir ve aylık aldığı sürece, gelir ve aylıktan kesinti yerine ya da bununla birlikte icra takibine girişilemeyecektir. Bunun tek istisnası, gelir ve aylıktan kesinti suretiyle yapılacak tahsilatın beş yıldan uzun sürmesidir ki bu da sadece yersiz ödemenin ilgilinin kusurundan ileri gelmesi durumunda söz konusu olabilir. 2009 yılında yapılan bir Yönetmelik değişikliği ile Kurumun hatalı işlemlerinden doğan yersiz ödemeler bu bundan hariç tutulmuştur.

ASGI
AKADEMİK SOSYAL GÜVENLİK PLATFORMU